

Geleneğin Mekânsal ve İşlevsel Değişimi Bağlamında Hamamönü Kına Konakları ve Kına Gecesi Organizasyonları*

*Hamamönü Henna Mansions and Henna Night Organizations in the Context of Spatial and Functional Changes in Tradition***

Gözde TEKİN

Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara, Türkiye
PhD., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Letters, Department of Turkish Folklore, Ankara, Turkey
gozde.tekin@hbv.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-9068-0788

DOI: 10.5505/jas.2021.21043

Öz

Kına gecesi, geçiş dönemlerinden olan evlilik ile ilgili ritüellerden birisidir ve düğün öncesinde genellikle kız evinde kadınların katılımıyla düzenlenir. Ancak kına gecesinin bir eğlence olmasının ötesinde mitolojik kökene de dayanan pek çok pratiği barındırmasıyla Türk kültüründe kutsallık atfedilen bir boyutu bulunmaktadır. Diğer taraftan kına gecesi, gelin ve damadın aileleri, komşuları ve yakınları ile birlikte düzenlenir ve kolektif bir yapı barındırır. Önceleri daha çok köylerde yaygın olarak düzenlenen kına gecesi ritüeli, köyden kente göçlerin artması, kentleşme, modernleşme, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, yaşam tarzlarının ve kültürel tutumların değişmesi gibi nedenlere bağlı olarak hem içerik hem de işlevsel anlamda pek çok değişikliğe uğramıştır. Bu çalışmada günümüzde Hamamönü'nde sayıları oldukça fazla olan kına konakları ve kına gecesi organizasyonları ele alınmış; bu doğrultuda da Hamamönü kına konaklarının açılma amacı diyebileceğimiz “geleneksel kına gecesini yaşama, yaşatma” veya “geleneksel kültürü yaşatma” vaadinden yola çıkılarak yapılan organizasyonların kına ritüeli bağlamında gelenek aktarımına katkı sağlayıp sağlamadığı sorgulanmıştır. Makalede, öncelikle geleneğin dinamikliği ve sürekliliği üzerinde durulmuş, kent mekânında bir geçiş dönemi ritüeli için duyulan mekân ihtiyacını doğuran sebepler tartışılmıştır. Ayrıca gelenekteki kına ritüelinin genel bir çerçevesi çizilmiş, “geleneksel” vurgusuyla “kına organizasyonu” düzenleyen konaklarda yapılan kına gecelerinin gelenekteki kına ritüelinden beslenen ve ayrılan yönlerine değinilmiş ve bu organizasyonları etkileyen ve şekillendiren faktörlere odaklanılmıştır. Yapılan görüşmeler ve ele alınan kına organizasyonları neticesinde konaklarda düzenlenen organizasyonların geleneksel kına gecesinin pek çok unsurunu gösteri ve eğlence yönünü öne çıkartacak şekilde değiştirdiği, çoğu zaman ritüelin bağlamından uzaklaştığı, hem kutsallık atfedilen niteliklerinin hem de toplumsal pek çok yönünün işlevsel olarak dönüştüğü görülmüştür. Diğer taraftan geleneksel kına ritüelindeki pek çok unsurun da medya, popüler kültür ve işletmecilerin ticari kaygıları nedeniyle bağlamından kopartıldığı ve gelenekte olmayan yenilerinin eklendiği tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Gelenek, Evlilik, Ritüel, Ritüel mekânı, Kına konağı, Geleneksel kına gecesi, Hamamönü, Ankara

* Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. M. Öcal Oğuz danışmanlığında gerçekleştirilen “Tasarlanmış Mekânlarda Kültürel Miras Aktarımı ve Yeniden Canlandırma: Hamamönü ve Çevresi” adlı doktora tezine dayandırılarak hazırlanmıştır.

** This article is based on the Ph.D. Thesis “Tasarlanmış Mekânlarda Kültürel Miras Aktarımı ve Yeniden Canlandırma: Hamamönü ve Çevresi,” supervised by Prof. Dr. M. Öcal Oğuz of the Graduate Program in the Department of Turkish Folklore, Institute of Graduate Programs, Ankara Hacı Bayram Veli University.

Abstract

Henna night is a ritual related to marriage. In addition to being entertaining for the women who participate at the bride house before the wedding, it also has a sacred dimension in Turkish culture as it contains many mythological practices. Henna nights are organized before the wedding by the families and relatives of the bride and groom. While the traditions involved with henna nights have undergone numerous changes in terms of their content and function, the collective structure of the ceremony has been retained. One of the questions considered in this study of Hamamönü henna halls and henna night organizations is whether the organizations which were founded on the basis of the promise of “living, living the traditional henna night,” actually contribute to the preservation of the traditions of the henna ritual. In addition, the study establishes a general framework of the traditions of the henna ritual which provides a comparison of the practices of the henna nights held in henna halls with long-established traditions of henna rituals. The framework looks at the factors that have affected and shaped the developments of these traditional practices. It is concluded from the interviews and observations of henna organizations that the ceremonies held in the halls have changed many elements of the traditional henna night in order to emphasise spectacle and entertainment. This has meant that the henna nights performed in the halls have often moved away from the context of the ritual, and the many aspects of the original ceremony that are attributed to holiness and social aspects have been transformed functionally. Furthermore, many elements of the traditional henna ritual have been decontextualized due to the effects of the media, popular culture and commercial concerns of the businessmen, with new ones practices that are not in the original version being added.

Keywords: Tradition, Marriage, Ritual, Ritual space, Henna halls, Traditional henna night, Hamamönü, Ankara

Giriş

Geleneğin en önemli özelliklerinden biri olan sürekliliği, kuşaklar arası aktarıma bağlıdır ancak bu aktarım sürecinde; modernleşme, kentleşme, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, küreselleşme ve bunlara bağlı olarak yaşam tarzlarının değişmesi sonucu birtakım farklar ortaya çıkmaktadır. Geleneksel bilgi ve uygulamalar mekâna, zamana, şartlara, bağlama ve kuşaklara göre değişiklikler göstermekte; ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmektedir. Bu makalenin odak noktasında olan kına gecesi ritüeli de aktarım sürecinde çeşitli değişikliklerin gözlemlendiği ritüellerden biridir. Gelenekte genelde düğünden bir gün önce düzenlenen kına gecesi, günümüzde şartlara göre düğünden birkaç gün önce ya da düğünle birleştirilerek düzenlenmektedir. Kentleşmenin bu kadar yaygın olmadığı zamanlarda, köylerde köy meydanlarında ya da küçük kentlerde mahalle ve sokaklarda, kolektif bir şekilde düzenlenen ve barındırdığı anlam ve yapıyla mitolojik kökenleri de olan bu ritüel, günümüzde genellikle bu toplanmalar için faaliyet gösteren salon ve benzeri mekânlarda düzenlenmektedir. Kına konakları da bahsi geçen mekânların kentteki türlerinden biridir ve makale kapsamında odaklanılan Hamamönü, Ankara’da kına konaklarının en yoğun olduğu bölgelerdendir.

Hamamönü, Ankara’nın eski kent merkezi sınırları içinde yer alan ve 2006 yılında uygulamaya konulan

“Ankara Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağlıklaştırılması ve Korunması Projesi” ile yeniden canlandırılmış ve turizme açılmış tarihî bir mahalledir. Bölge, Ankara’nın turizm potansiyeline katkı sağlama ve Ankaralılar için bir rekreasyon alanı olma özelliğinin yanında, özellikle son yıllarda açılan kına konaklarıyla dikkat çekmektedir. İlki belediye tarafından açılan, devamında ise özel girişimlerle sayıları hızla artan söz konusu konakların bu çalışmaya konu olmasının sebebi, geleneksel kına gecesi ritüeli üzerinden “geleneksel bir deneyim sunma” ve “geleneksel kültürü yaşatma, aktarma” vaatleridir. Bu noktadan hareketle; makalede öncelikle geleneğin dinamikliği ve aktarımı meselesine değinilmiştir. Ardından geleneksel kına gecesinin geçiş dönemleri ve evlilik dönemi içindeki yeri, düzenleniş biçimi, barındırdığı ritüel, anlam ve semboller üzerinden genel çerçevesi anlatılmıştır. Devamında gelenek aktarımının ortak mekân ve paylaşım ortamlarıyla ilişkisinden hareketle, kent mekânında ritüel için duyulan mekân ihtiyacı ele alınmıştır. Son olarak, yukarıda anılan vaatleri üzerinden konaklarda düzenlenen kına gecelerinin içeriklerine yer verilmiş; geleneksellikleri, geleneksel kına gecesinden beslenen yönleri, değişen veya tamamen dönüşen ve eklenen yeni pratikleriyle kına organizasyonları; konak işletmecilerinin ve müşterilerin “geleneksel” anlayışları; bu ritüelin içerik ve işlevinde meydana gelen değişimler irdelenmiştir.



Çalışma kapsamında kullanılan veriler; kına konağı işletmecisi, organizatör ve konaklarda kına gecesi düzenleyen müşterilerle derinlemesine görüşmeler yapılarak elde edilmiştir. Toplamda sekizi konak işletmecisi 21 kişi ile görüşülmüş ancak benzerlikler taşıması açısından makale kapsamında 12 kaynak kişinin ifadelerine yer verilmiştir.¹ Bunun yanında konakların broşürlerinden, internet sitelerinden, sosyal medya hesaplarındaki görsel malzemelerden ve organizasyon kayıtlarından yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, makale kapsamında literatüre dayandırılarak genel bir çerçevesi çizilen geleneksel kına gecesi ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Gelenek ve Aktarımı

Geleneğin yanı sıra kültür ve toplumların dinamik ve değişime açık yapıları, ritüel ve geleneklerin değişimine, bazen yok olmasına, bazen de başka bir gelenekle yer değiştirmesine neden olmuştur. Bu noktada geleneğin zaman, mekân ve toplumsal yaşam biçimlerine göre değişiklik gösteren dinamik yapısı ön plana çıkmaktadır. Geleneği, “geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şey,” “geçmişte yaratılmış, icrâ edilmiş ve inanılmış olan ya da geçmişte var olduğuna, icrâ edildiğine veya inanıldığına inanılmış olunan şey” şeklinde tanımlayan Edward Shils’e göre geleneğin kesin kriteri, “insan eylemlerinin düşünce ve muhayyile aracılığıyla yaratılmış olması ve bir kuşaktan diğerine intikal etmesidir.” Ayrıca Shils, geleneğin temsilcileri veya koruyucuları bulunan bir şey olduğuna vurgu yaparak bir geleneği kabul edenlerin onu gelenek diye adlandırma ihtiyacı duymadıklarını; kabul edilebilirliğinin yeterli olduğunu ifade eder. Kısaca gelenek, üç nesli içine alan kısa bir intikal zinciri boyunca bile bazı değişimlere maruz kalabilen (Shils, 2003, s. 110-112); kutsal

bir bilgi olmaktan ziyade kutsallığı her kuşak tarafından sorgulanan, yeniden biçimlendirilen, eklemeler, çıkarımlar yapılabilen yani her kuşakta güncellenen bir bilgi birikimidir. Her ne kadar atalardan devralındığı, otantik olduğu için bir tarafı kutsal bırakılsa da mutlaka her duruma ve şarta uyarlanma, uyum stratejileri geliştirme becerisine sahiptir (Gürçayır, 2013, s. 38). Geleneğin bu güncellenen, değişikliklere maruz kalabilen ve aktarıma dayalı yapısı, kent ortamında zamanla değişimlere uğrayarak devam eden evlenme geleneklerinin evrildiği noktayı irdelerken başlangıç noktası seçilebilir. Kentte kuşaklar arası aktarımın sekteye uğraması, çoğu zaman modern olanın kabul edilerek geleneksel olanın dışlanması, aile yapılarının, konut türlerinin, kentin aktarım ve paylaşım ortamlarının değişmesi gibi pek çok neden, geleneklerin güncellenmesine neden olmuştur.

Joseph Gusfield, Shils’in argümanını bir adım öteye götürerek sadece geleneğin değil toplumların hatta geleneksel toplumların bile değişime açık olduğuna özellikle vurgu yapar. Ona göre eski ve yeni kültürlerin, aralarında bir çatışma olmaksızın, hatta karşılıklı uyum içinde var olmaya devam etmesi, toplumsal değişimde sıkça görülür. Kısacası “yeni” her zaman “eski”nin yerine geçmemektedir. Yeni olan sadece alternatiflerin sayısını artırır. Ayrıca yazar, modernleşme süreci ile geleneksel şekillerin arasındaki ilişkinin zıtlar arasındaki bir çatışmadan ziyade, birbirinden bir ölçüde destek alma şeklinde olduğunu ileri sürer (Gusfield, 2005, s. 58-60). Dolayısıyla geleneklerin ve geleneklerin içinde yaşadığı kültür ve kültürleri benimseyen toplumların değişime ve dönüşüme açık olduğu, bu değişimin kaçınılmazlığı kabul edilmiştir. Diğer taraftan yeninin her zaman eskinin yerine geçmemesi durumu kutsallık atfedilen pratikler söz konusu olduğunda da karşılaşılan bir durumdur. Özellikle geleneksel ritüel ve kutlamalarda çoğu zaman

1 Kaynak Kişi (KK) Bilgileri

- KK1: Kadın, 58 Yaşında, Konak Müşterisi.
- KK2: Kadın, 62 Yaşında, Konak Müşterisi.
- KK3: Kadın, 55 Yaşında, Konak Müşterisi.
- KK4: Kadın, 27 Yaşında, Konak Müşterisi.
- KK5: Kadın, 41 Yaşında, Altındağ Belediyesi Yetkilisi.
- KK6: Erkek, 56 Yaşında, Hamamönü Sakini.
- KK7: Erkek, 55 Yaşında, Altındağ Belediyesi Eski Başkanı.
- KK8: Erkek, 35 Yaşında, Kına Konağı İşletmecisi.
- KK9: Erkek, 36 Yaşında, Kına Konağı İşletmecisi.
- KK10: Kadın, 48 Yaşında, Kına Konağı İşletmecisi.
- KK11: Kadın, 50 Yaşında, Organizatör ve Kına Konağı İşletmecisi.
- KK12: Erkek, 28 Yaşında, Kına Konağı İşletmecisi.

kutsallık atfedilen pratiklerin korunduğuna ancak çağın ve kuşakların beklenti ve ihtiyaçlarına göre bu pratiklerin genel çerçevesinde değişiklikler yapıldığına tanıklık edilir.

Gelenek ve modernlik sık sık karşıt kavramlar olarak ele alınan iki kavramdır. Geleneksel kültür/modern kültür, geleneksel toplum/modern toplum gibi tanımlamalar da bu karşıtlık düşüncesine dayanır. Ancak modern ve geleneksel tartışmalarına bakıldığında modernizm, ilk dönemlerinde geleneksel olanı yok edeceği yönünde bir süreç olarak değerlendirilse de modern olanın geleneği yok ettiği yönündeki fikir artık reddedilmiş, iki kavramın birlikte düşünülmesi yönündeki fikir güçlenmiştir. Geleneksel olanın modernliğin içinde yaşamaya ve çoğu zaman da çağın şartlarına göre güncellenerek ve yenilenerek yaşamaya devam etmesi, modern olan yeni ve günceldir, geleneksel olan eski ve geridir varsayımlarını çürütmüştür. Modernlik düşüncesinin özünde gelenekle bir karşıtlık olduğuna ancak somut toplumsal ortamlarda gelenek ile modernliğin birçok birleşiminin bulunduğu vurgu yapan Anthony Giddens, geleneksel kültürlerde geçmişe önceki kuşakların deneyimlerini içerdiği ve sürdürdüğü için saygı gösterildiğini ifade eder (2014, s. 42). Geleneğin sürekliliği ve dinamikliği üzerinde yürütülen tartışmalarda da yer verildiği üzere geleneğin barındırdığı süreklilik; ihtiyaç, zaman ve mekâna göre kuşakların geleneğin devamlılığını sağlama durumuna karşılık gelir ancak bu süreklilik içinde değişen unsurlar veya işlevsel değişimler bazen geleneğin özünden koparak bambaşka bir şeye dönüşmesine de neden olmaktadır. Bu noktada aktarım kavramı önem kazanır. Çünkü geleneğin sürdürülmesinde kuşaklar arası aktarım kilit kavramdır.

Sibel Özbudun, geleneği gelenek yapan şeyin aktarıcı kuşağın aktarımı değil, alıcı kuşağın, onu değerli bularak kabul etmesi olduğunu belirtmiştir. “Yaptırımcı, kural koyucu özelliğini yitiren, alıcı kuşak tarafından böyle yorumlanmayan ya da mevcut koşullarda ilişkililiği kopan bir gelenek” varlığını sürdürse dahi, uygulayıcıları tarafından artık anlamlandırılmakta güçlük çekilen bir âdet, bir alışkanlığa indirgenmektedir (Özbudun, 2020a, s. 447). Özbudun’un ifadelerinden de anlaşılacağı üzere geleneğin sadece aktarımı değil anlamlı aktarımı sürekliliğini sağlar. Diğer taraftan aktarımda kilit nokta, aktaran kuşak değil alıcı kuşaktır ki bu kuşağın ihtiyaçları, geleneğin şartlara göre yeniden değerlendirilmesi, yorumlanması, değişmesi ve dönüşmesi ya da yok olması

sonucunu doğurmaktadır. Shills’e göre gelenekler; sahipleri onları temsil etmekten vazgeçtikleri ya da artık başka yaşam çizgilerini tercih ettikleri için veya gelenekleri temsil eden yeni kuşaklar başka gelenekler buldukları ya da benimsedikleri için bağlarını kaybetmeleri anlamında çürürler. “Yeniden hayata geçirme gelenek değildir; gelenek, yeniden hayata geçirmeye, yasalastırmaya kılavuzluk eden model, tarz’ dır” (Shills, 2003, s. 113-129). Tüm bu görüşler neticesinde geleneklerin değişimi ya da yok olması süreci toplumsal, ekonomik ve kültürel şartlar içinde değerlendirilmesi gereken bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentleşmenin artması, küreselleşme ile bilgiye erişim hızının artması, modern kent tasarımları ve kuralları gibi pek çok süreç günümüz kuşağının aktarıcı rolüyle kabul ettikleri geleneklerin dönüşmesine neden olmaktadır.

Bir Geçiş Dönemi Ritüeli Olarak Kına Gecesi

Ritüeller, gelenekle ve dolayısıyla kültürle yakından ilişkilidir. Simgesel hareket ve sözlerin tekrarlandığı davranış biçimleri olarak düşünülebilecek ritüeller, aktarım söz konusu olduğunda da önemli bir noktada durmaktadır. Jean Cazeneuve ritüeli, “bireysel ya da kolektif olabilen ancak bir doğaçlamaya izin verecek ölçüde esnek olsa da ayini oluşturan kimi kurallara bağlı kalan bir eylem.” (Cazeneuve, 1971; Özbudun, 2020b, s. 908-909’da aktarıldığı gibi) şeklinde tanımlamaktadır. Sibel Özbudun, ritüellerin diğer âdetlerden tekrarın oynadığı rolle ve her şeyden önce basmakalıplaşmış çekiciliğiyle ayırt edildiğini belirtmektedir (Özbudun, 2020b, s. 909). Roy Rappaport’a göre ise (2006, s. 187) hem söz hem de hareketleri kapsayan ritüel; yazıya geçmemiş, hiç değişmeyen ifadelerin ve belirli şekildeki hareketlerin kesin sıralarla oyuncular tarafından ortaya konulması ve birbiriyle ilişkili az çok sabitleştirilmiş kişiliklerin ya da özelliklerin bir bütünü, bir kalıp veya şekildir. Ritüellerin gösteri yönü ön plandadır ve temsil, ortaya konulan uygulamanın bir görünüşüdür; eğer gösteri yoksa ritüel de yoktur. Ritüel esnasında ortaya konulan mesaj kesinlikle manevidir ve ritüelin esas unsurudur. Ritüellerde yer alan ifade ve hareketlerin sıralarının değişmezlik şartı olsa da bu durumun bazen değiştiği de görülmektedir.

Ritüeller yapılaş zamanlarına, amaçlarına, içeriklerine göre geçiş ritüelleri, takvimsel ritüeller, kriz ritüelleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Ritüel türlerinden geçiş dönemi ritüelleri, Arnold Van Gennep’e göre, bireyin çeşitli boyutlardaki “sınırı geçme” olayını ve toplum içeri-



sindeki statüsünün değişimini anlatan ve belirli kurallara bağlanan geleneksel ve dinsel törenlerdir. Söz konusu törenlerin teoride üç aşamada gerçekleştiğini açıklamaktadır. Bunlar sırasıyla ayrılık törenleri, mekân değişimini ya da durum/hâl değişimini anlatan törenler ile uyum ritüelleridir (Ozan, 2011, s. 73'te aktarıldığı gibi). Lauri Honko ise geçiş ritüellerinin, kişi merkezli ritüeller olduğunu ve genellikle de bireyin eski statüsünden ayrıldığı, yabancılaştırıldığı ayrılma ritüellerini kapsadığını ifade eder. Bireyin hayatında meydana gelen değişikliğin farkına varmasını sağlar, üstüne alması gereken yeri, görevleri ve hakları tanımlar, bilgi aktarımı sağlar ve bireyin o konudaki yeterliliğini test eder. Ayrıca bu ritüeller tekrarı olmayan türdendir, çünkü birey bunları hayatında bir kere tecrübe eder. Diğer taraftan bu ritüeller önceden tahmin edilir, çünkü bunların gerçekleştirilmesi için önceden hazırlanması muhtemeldir (Honko, 2015, s. 202). Geçiş ritüelleri, bireyi odak noktasına alarak bireyin eski statüsünden yeni statüsüne geçiş aşamasında uygulanan ve tekrarı olmayan ritüellerdir. Eşik niteliğindeki bu ritüeller, bireyin geçiş yaptığı yeni durumda uğur getireceğine inanılan inanç temelli çeşitli söz ve hareketleri içerir. Geçiş ritüelleri, doğumdan ölüme hayatın hemen hemen her aşamasını ilgilendiren ve bireyin erginlenme yolculuğunda önemli dönüm noktaları olan ritüellerdir. Genel olarak doğum, evlenme, ölüm gibi üç ana başlık altında incelense de sünnet, askerlik, annelik ya da babalık gibi dönemleri ve günümüzde değişen şartlar ve yaşam koşullarına bağlı olarak modern hayatın getirdiği yeni geçiş aşamalarını da içerdiği söylenebilir. Diğer yandan ritüellerin toplulukların yaşam biçimleri ve inançlarıyla doğrudan ilişkili olmasının yanında, özellikle birey odaklı olan geçiş dönemi ritüelleri, bireyin yaşadığı topluluğun ve yaşam biçiminin değişmesine bağlı olarak değişikliğe daha açık olan ritüellerdir. Kısacası çevre, koşullar ve yaşam biçimine göre ritüellere atfedilen anlamdan uygulanış biçimine kadar ritüelin pek çok özelliği değişiklik gösterebilir; var olanların içerik ve anlamının değişmesinin yanında yukarıda da belirtildiği gibi yaşam biçiminin getirdiği yeni eşiklere bağlı olarak yeni geçiş dönemleri ve bu dönemlerde hayata geçirilen yeni ritüeller de söz konusu olabilmektedir.

Evlilik ritüelleri de geçiş ritüellerinden biridir ve hem kadın hem de erkek için önemli bir eşiktir. Bu eşik “hayırlı” bir şekilde geçilmesi için kız ve oğlan çocuğunun evlilik yaşına gelmesinden itibaren çeşitli safhalar vardır. Evlilik geçiş dönemi; görücülük, dünürçülük, kız

bakma ve isteme, söz kesimi, nişan, kına gecesi, gelin hamamı, gelin alma, çeyiz, düğün, nikâh, gerdek, düğün sonrası ziyaretler, vb. pek çok düğün öncesi, düğün esnası ve düğün sonrası pratiği barındırmaktadır (Örnek, 2014; Boratav, 2015). Diğer iki geçiş dönemi olan doğum ve ölüme bakıldığında evliliğin diğerlerine göre daha fazla ritüeli ve aşamayı barındırdığını söylemek mümkündür. Bu durumu, evliliğin hem bireyi hem de toplumu ilgilendiren bir aşama olmasına ve toplumda aileye verilen değerin önemine dayandırmak yanlış olmayacaktır. Bu öneme atfen evlilik geçiş döneminin hemen hemen her aşamasında Gülin Ögüt Eker'in belirttiği gibi “gösterme, koruma, temizleme, bereket getirme, saadet temin etme, kırma, zürriyet, sakınma, birleştirme, ayrılma, üzüntü” (1998, s. 28-29) ritüelleri yer almaktadır. Ritüelin yapısı ve özellikleri gereği, düğünle ilgili ritüeller rastgele yapılan hareket ya da söylenen sözler değildir. Bir inanış veya mitolojik kökene dayanmaktadır. Yeni kurulan bir aile söz konusu olduğu için de bu ritüeller genelde uğur, bereket gibi anlamlar içermektedir.

“Aileyi oluşturmak ve türün üremesini düzenli, toplumca kabul edilebilir olan ve onaylanan, çatışmaya yol açmayan bir biçimde temin etmeye yarayan, iki karşı cins arasında kurulan cinsel, toplumsal ve ekonomik birlik” (Aydın ve Emiroğlu, 2020, s. 402) olarak tanımlanan evlilik, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerek aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından (Örnek, 2014, s. 255) çok yönlü bir süreçtir. Boratav'a göre evlilik, iki gencin hayatlarını birleştirmeleri açısından bireyleri ilgilendiren; yeni bir hısımlık bağlantısının kurulması yönüyle aileleri ilgilendiren; iki tarafın akraba, dost, komşu çevrelerinin katılımını sağlamasıyla da toplumu ilgilendiren kapsamlı bir geçiş töreni bütünüdür. Toplum ilgilendiren yönü, özellikle küçük köy topluluklarında hemen hemen hiç kimseyi dışarıda bırakmayan bir bayram havasına bürünmesiyle daha da güçlü hâle gelir (2015, s. 191). Tüm bu yönleriyle evlilik ve evliliğin ilan edildiği düğün töreni, öncesi ve sonrasında pek çok ritüel ve pratiği barındırmaktadır. Evliliği kuşaktan kuşağa aktarılan gelenek ve kurallar bütünü olarak tanımlayan Ögüt Eker de, düğünün insanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren, kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren, insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırıarak, gelenek göreneklerini, inançlarını,



değer yargılarını, törelerini canlandıran, eğlendiren ve mutluluk veren fonksiyonları bünyesinde barındırdığı vurgular (1998, s. 15; 2000, s. 93).

Kına gecesi de düğün öncesi düzenlenen ritüellerden biridir hatta bu ritüele en az düğün kadar önem verildiği söylenebilir. Kına gecesi ritüelinin temelini oluşturan kına, sadece düğün törenlerinde değil, diğer pek çok kutlama ve geçiş dönemi ritüelinde farklı amaçlarla yakılmakta ve sembolik anlamlar taşımaktadır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde sünnet törenlerinde sünnet olacak çocuğun avuç içine (silah tutacağı elinin avuç içinde işaret ve baş parmaklarının iç tarafına) kına yakılır. Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin sünnet düğünlerinde ziyafetli kına gecesi kutlamaları yapılmıştır. Kına gecesi Türkiye dışında Kuzey Afrika, Mısır, Afganistan, Pakistan, Hindistan gibi ülkelerde bazı farklılıklarla icra edilir. Koç katımı zamanında koçlara da yakılan kınanın sembolik bir anlamı vardır (Pişkin, 2016, s. 57-58). Renk ve ateş kültürüyle ilgili geleneklerin devamı niteliğinde kabul edilen kınaya, Kâbe'den geldiği inancına bağlı olarak dinî bir anlam taşıması dolayısıyla kutsallık da atfedilmiştir. Kınanın renginin yakıldığı zaman kırmızıya dönmesi uğur sayılırken, "bayramlarda, seyranlarda, düğünlerde, özel günlerde genç kızların, yeni gelinlerin, kadınların ve yaşlı kadınların, askere gidecek genç erkeklerin ellerine ayaklarına, saçlarına da kına yakılmaktadır (Ataman, 1992, s. 7-8). Kısacası süslenme, sağlık, gelenek ve inanç gibi sebeplerle yakılan kına, doğumdan ölüme kadar geleneksel pek çok uygulamada önemli yer tutmaktadır. Türk inanç sisteminde kına, adanmış olmanın işareti olarak kabul edilmektedir ve dolayısıyla "asker adayına, kurban edilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere" bu sebeple kına yakılmaktadır (Kalafat, 1995; Küçükbasmacı, 2018, s. 209'da aktarıldığı gibi). Kına gecesi ise düğün töreninin temeli kabul edilen coşku ve eğlencenin, âdeta ağıt havasına dönüştüğü bölümdür ve gelin baba evinden ayrılmadan önce, genç kızın ana babasından ayrılmasıyla duyduğu hüznü, acıyı; aynı zamanda yeni bir hayata başlamanın, aile kurmanın verdiği sevinçle karışık yaşanan bir gelenektir (Öğüt Eker, 1998, s. 25). Kına gecesi, genelde düğünden bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılır. Sedat Veyis Örnek, kız kınası kadar yaygın olmamakla birlikte, damada da kına yakıldığını belirtir (2014, s. 270). Yöreden yöreye hatta köylere göre bile değişiklik gösteren pek çok pratik barındıran kına gecesiyle ilgili kaynaklarda verilen bilgilerden hareketle genel bir çerçeveye çizmek mümkündür.

Yukarıda da belirtildiği gibi kına gecesi düğünden bir gün önce, kız evinde, kadınlar arasında yapılır ve kına gecesinin olduğu günün erken saatlerinde erkek tarafından bir grup kadın o gece yakılacak kınayı, gelinin giysilerini ve misafirlere ikram edilecek yiyecekleri eğlencelerle kız evine götürürler. Erkek tarafının kına gecesinin ortasında sadece kına yakılacak âna katıldığı ve kısa bir süre eğlendikten sonra ayrıldığı bölgeler de vardır. Kına gecesinde kız evinde toplanan kadınlar bir süre eğlendikten sonra, gelin yüzünü kapatan kırmızı örtü veya tülent ile ortaya getirilir (genelde damatla yan yana oturtulurlar). Daha önceden suyla yoğrulmuş kına, bir tepsi içerisinde etrafına mumlar dizili şekilde getirilir. Kızlar "Yüksek Yüksek Tepelere" türküsünü söyleyerek gelinle damadın çevresinde dönmeye başlarlar ve bu aşamada farklı acıklı türküler de söylenerek gelin ağlatılmaya çalışılır. Genelde kına yakımı esnasında gelin avucunu açmaz ve "gelin avucunu açmıyor" diye kayınvalide ortaya çağırılır. Bu durumda kayınvalide gelerek gelinin avucuna para ya da altın koyar. Sonra gelin avucunu açar ve kına yakılır. Bazı yerlerde geline kına yakıldıktan sonra misafirlere de kına dağıtılır; bazı yerlerde de o sırada orada bulunanlara kına dağıtıldıktan sonra geline kına yakılır. İsteğe bağlı olarak gelinin ellerine, ayaklarına ve saçına da kına yakıldığı olur. Gelinin kınasını yakan kişinin kut taşımasına; kınanın yoğrulması, dağıtımı ve geline kına yakılması işlerinde "başı bütün" olarak adlandırılan mutlu evlilik sürdüren bir kadının görevlendirilmesine dikkat edilir. Ayrıca kına gecesindeki ritüellerden biri olan "baş övme" ya da "gelin övme, gelin ağlatma" ritüeli, başından ikinci bir nikâh geçmemiş ve mutlu bir evlilik sürdüren bir kadının, ortada kınası yakılan kıza bu amaçla düzenlenmiş ve kalıplaşmış türküleri söylemesidir. Geline kınası yakılırken öğütlerde bulunulur. Bu öğütler, yüzlerce yıldan beri söylenegelmiştir ve mitolojik öğeler barındırmaktadır. Bazı yörelerde gelinin bir eline kadın, bir eline de genç bir kız kına yakar. Kına yakımından sonra eğlenceler bir süre daha devam eder. Ayrıca kına gecelerinde eğlencelerin düzenlendiği, mani ve türkülerin söylendiği ve oyunların oynandığı bilinmektedir (Gürbüz, 2015; Ergun, 2010; Örnek, 2014; Yılmaz, 2020).

Tüm bu süreç içinde yapılan pek çok hareket, söz ve sembolün mitolojik ve inanca dayalı bir anlamı olduğu görülmektedir. Eşine, ailesine ve Mevla'ya kurban olması için gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakıldığını ifade eden Ergun, kına yakılırken kayınvalide tarafından gelinin avucuna konulan para ya da altının kut sembolü



olduğunu ve bereket için saklandığını belirtmektedir (2010, s. 279). Diğer taraftan gelinin başında mum yakılması temelde ateşli hastalıklardan ve kötü ruhlardan arındırıcı nitelik taşımasına dayanır ve gelin kinasında yakılan mumlar ışık-nur sembolüdür. Genç kızların gelin etrafında dönerek kırmızı örtülerle halay çekmesi, göğün katlarını sembolize etmektedir; gelinin mekânının uzaklığının ve kutunun sembolüdür. Kına yakılırken gelini ağlatmak uğur sayılmaktadır çünkü gözyaşı dökmenin ferahlık verdiği, yuvaya bolluk, bereket ve mutluluk getireceğine inanılmaktadır (Ataman, 1992, s. 8; Ergun, 2010, s. 279).

Makalenin konusunun kına organizasyonlarına odaklanması dolayısıyla bu noktada geleneksel kültürde bu işi üstlenen figürlere de değinmek yerinde olacaktır. Düğünlerde karşımıza çıkan sağdıç ve yenge, kılavuzluk görevini üstlenen kişilerdir. Berna Ayaz, sağdıç ve yengenin düğündeki işlevinin yalnızca kılavuzluk etmek olmadığını, düğünün başından sonuna kadar her türlü idaresinden sorumlu olduklarını ve gelin ve damat başta olmak üzere, düğün evini temsil ettiklerini belirtmektedir. Bu kişilerin toplum içerisinde sevilen ve saygı gösterilen kişiler olmaları, düğün boyunca davetlilerle kuracakları ilişki düşünüldüğünde sevilip sayılmaları önemlidir (Ayaz, 2015, s. 66). Kına gecesinde ise yenge olarak adlandırılan bir kadın tüm organizasyonu üstlenmektedir. Derleme Sözlüğü'nde, yenge ve kına yengesi olarak geçen kişi; "geline kılavuzluk eden kadın, düğün çağrıcısı, evlenme işlerinde aracılık eden kadın, düğünde gelinle birlikte güvey evine giden kadın, gelinin nedimesi" gibi çeşitli şekillerde açıklanmıştır (TDK, 2021). Yengenin, kınayı karmak, kına merasimine gelen misafirlere kına çemberlerini dağıtmak gibi görevleri vardır. Yengeler, kına gecesinin yanı sıra düğünlerde de eğlencelere önderlik eden, düğüne gelenlere yer gösteren, oyuna kaldıran ve geline her türlü konuda yardımcı olan kişilerdir (Büyükokutan Töret, 2015, s. 74-75). Günümüzde yenge ve sağdıçların rolleri ve işlevleri büyük oranda ortadan kalkmış ya da yerlerini başka figürler almıştır.

Genel hatlarıyla özetlenmeye çalışılan kına gecesi, her aşaması kolektif bir yapı barındıran yani kız ve erkek tarafının, yakın akraba ve komşuların katılımıyla düzenlenen bir ritüeldir. Topluluğun ortak duygu ve görevlerle katılım sağladığı, kutsallıkla birlikte eğlence işlevi de barındıran ve insan hayatında -özellikle de kadınlarda- önemli geçiş dönemi ritüellerinden biri olan kına gecesindeki pek çok pratiğin, mitolojik bir kökene dayandığı,

bolluk, bereket ve uğur getirmesi amacıyla tekrarlandığı görülmektedir. Bu çalışma kapsamında ele alınacak kına organizasyonlarının geleneksel kına gecesindeki yapı, anlam ve sembolleri taşıyıp taşımadığı yanıt aranacak temel sorulardan biri olacaktır.

Geleneğin Sürdürülmesinde Mekân Krizi: Toplumsal Değişimin Kültüre Etkisi

Mekânlar, toplumun yaşam tarzını ve kültürel pratiklerini, dinî ya da siyasi pek çok sembolü, kısacası sosyal ve kültürel pek çok imge ve anlamı barındırır. Ayrıca imge ve anlamlar da mekânın üretimine katkı sağlar. Dolayısıyla mekânın üretimi, toplumların mekânla bağ kurmalarını sağlayan toplumsal, sosyal ve kültürel pek çok anlamın üretimi hâline gelmektedir. Lefebvre'ye göre toplumsal mekân, toplumlarla birlikte değişir ve mekân, zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihsel birbirine bağlar (2019, s. 25). Geleneğin dinamik yapısını da göz önünde bulundurarak, geleneksel olanın modernlik içinde aldığı yeni biçimleri, geçiş ritüelleri bağlamında düşünürsek, icra edildikleri mekândan icra zamanına, katılımcılarından uygulanma ve aktarılma biçimlerine kadar geçirdikleri pek çok değişikliği, bu değişikliklere neden olan şartlarla birlikte değerlendirmek gerekir. Kente göç eden topluluk, grup ve bireylerin köy ve kırdan getirdikleri geleneksel kültürlerinde değişimlerin kaçınılmaz olduğu açıktır. Geleneksel toplum birincil ilişkilerin hâkim olduğu geleneksel ve döngüsel zamanı benimseyen, kendi gelenek ve ihtiyacına göre mekânını üreten bir yapı gösterir. Ancak kente göç, çizgisel zamanın yanı sıra kentin üretim, tüketim ve yaşam tarzına uygun mekânları benimseyen ve ilişki biçimleri geleneksel topluma göre daha ikincil türde olan toplumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Söz konusu zaman, mekân ve toplumsal ilişki biçimlerinin değişimi, sürekliliği zaman, mekân ve aktarıma bağlı geleneksel kutlama ve ritüellerin de değişimine yol açmıştır. Evrim Ölçer Özünel, köye ait pek çok ritüelin kentin içinde kendini yeniden inşa ederek varlık göstermeye çabaladığını ve bu yeniden inşa sürecinin kimi zaman imha sürecine dönüşebildiğini belirtir. Yazara göre; kırsal alanda son derece anlaşılabilir ve anlamlı olan bir ritüel, kente geldiğinde kendisine ihtiyaç kalmadığından gereksiz görülse de "eski" kolay kolay terk edilemediği için çarpıtma işlemine başvurulur. Bir anlamda çarpık kentleşme çarpık gelenekselleşmeyi de beraberinde getirir (2011, s. 53). Bu çarpıklığın geleneksel kutlama ve geçiş dönemi ritüelleri söz konusu olduğunda, ticari açıdan sektör hâline gelen organizas-



yonlar şeklinde veya medya ve popüler kültürün etkisiyle tamamen başka bir şeye dönüşen ritüeller olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Bu durumun sebebi büyük oranda, gelenek kökenli geçiş dönemi ritüellerinin, yeni tüketim alışkanlıkları ve yaşam tarzlarıyla uyuşmaması ve kentte kendine yaşam ve aktarım mekânı bulamamasıdır. Yani geleneğin sürekliliği açısından hayati önem taşıyan kuşaklar arası aktarımın gerçekleşmesinde, aktarılabilecek geleneksel bilgi kadar aktarıma imkân sağlayacak aktarım mekânının eksikliği de bu çarpıklığın sebeplerindedir.

Kültürel aktarımın ve paylaşımın sağlandığı kültürel mekânlar, “insanların etkileşime girmek, paylaşmak ve sosyal uygulamalar ve düşünceleri değiştirmek amacıyla toplandıkları fiziksel ya da sembolik mekân” (Zanten, 2002; Gürçayır Teke, 2016, s. 47’de aktarıldığı gibi) şeklinde tanımlanmaktadır. Söz konusu kültürel mekânlar; doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi geçiş ritüellerine bağlı olabileceği gibi, cami, türbe, yadır, mezarlık, hıdırlık, bayram yeri gibi halk inançlarına veya bağ bozumu, yayla şenliği, köy yaşantısı gibi halk hayatına yönelik de olabilir (Oğuz, 2007, s. 32). Hayatın hemen hemen her aşamasında ihtiyaç duyulan kültürel mekânların ortadan kalkması kültürel unsurların aktarımına doğrudan etki etmektedir. Bu kültürel mekânların ortadan kalkmasında da plansız ve hızlı kentleşmenin yanı sıra toplumsal ve kültürel ihtiyaçlar dikkate alınmadan düzenlenen mekânların etkisi büyüktür. Oğuz’a göre “kırsal alandan kentsel alana göç edenlerin kırsaldaki kimi bilgi, birikim ve kültürel kimliklerini oluşturan uygulamaları yeni yaşam alanlarında çeşitli nedenlerle sürdürememeleri veya eski küçük kentsel alanda var olan kültür unsurlarının yeni kentsel kültür üretim ve tüketim ilişkileriyle uygunlaştırılmaması, yeni kentsel kültürü kendilerine model alan kırsalın da eski uygulamalarını terk etmesi gibi etkenler sonucunda kültür kaybı ortaya çıkmaktadır” (Oğuz, 2014, s. 26-27). Kısacası kentin mekânı düzenleme ve kentlilerin mekânı kullanım biçimleri köy ve kırdan farklıdır ve bu farklılık ritüel, kutlama ve toplanma mekânlarının dönüşümüne neden olmuştur.

Üretim ilişkileri kadar tüketim ilişkilerinin de mekânı, özellikle kent mekânını şekillendirdiği düşünülürse, tüketim tarz ve alışkanlıklarındaki değişimlerin toplumların kültürel üretim ve tüketimlerini de dönüştürdüğünü söylemek mümkündür. Henri Lefebvre; üretim tarzının bazı toplumsal ilişkilerle birlikte kendi mekânını

ürettiğini (2019, s. 28) belirtmektedir. Tüketim mekân ve kültürünün yaygınlık kazanmasında kentleşmenin yaygınlaştığı 1950’li yıllar ve küreselleşmenin etkisini daha fazla göstermeye başladığı 1980’li yıllar önemli dönüm noktalarıdır. Meta olarak üretilen mekân, yeni tüketim kalıplarıyla bireylere yeni yaşam tarzları sunmuş ve buna paralel olarak kültür de metalaşmıştır. “Türkiye’de 1945 yılından 1980’li yıllara kadar geleneksel tüketim tarzında ve Türk gündelik hayatında önemli değişiklikler yaşanmış, göçle birlikte köylüler hazır yiyecek, giyecek, eğlence ve değişik boş zaman alışkanlıklarıyla ve tüketim kalıplarıyla tanışmıştır” (Orçan, 2014, s. 157-175). Dönüşen gündelik hayat ve tüketim kalıplarındaki değişim kültürel unsurlara da etki etmiştir. Oğuz (2007, s. 32) bu durumu; “modernleşme ve kentleşme ile birlikte topluluk, grup ve bireylerin, kültürel belleklerinin oluşup geliştiği ve kültürel üretimlerin kuşaktan kuşağa aktarılıp yaşatıldığı ritüel mekânları terk ederek modern yaşamın peşinden gittikleri ve geçmişle bağlarını büyük ölçüde kopararak yeni mekânlarda yeni kültürler edindikleri” şeklinde dile getirir. Kısaca özetlenen bu süreç içinde, bahsi geçen tüketim alışkanlıkları ve gündelik hayattaki değişiklikler, insan hayatında dönüm noktası niteliğindeki geçiş dönemlerinin gerçekleştirilme biçimini doğrudan etkilemiştir.

Bireylerin ve toplumların yeni mekâna ve yaşam tarzına ayak uydurma çabası olarak görülebilecek bu durumu, “yeni türde bir mekânsallık ve zamansallık deneyimi” şeklinde değerlendiren Gülsüm Depeli, Türkiye’de özellikle büyük kentlerde düğünün mekânsallığının köy meydanından kentin düğün salonlarına geçiş yaptığını; büyük şehirlerde 1970’lerden itibaren kendini gösteren düğün salonlarının yanı sıra önceleri ev ve mahallelerde yapılan söz, kına, nişan törenlerinin de 1990’lardan itibaren salonlara taşındığını belirtir (Depeli, 2009, s. 197). Köylerde köy meydanlarında kentleşmenin ilk yıllarında ise sokak ve mahallelerde gerçekleşen bu eğlence ve kutlamaların mekânsal değişiminde, sonraki yıllarda bu mekânların ortadan kalkması ya da bu mekânlarda söz konusu uygulamaların yapılmasının yasaklanması sonucu bu törenler spor salonlarına, okul bahçelerine, evlerin altındaki boş dükkanlara, apartmanların sığınaklarına taşınmıştır. Kente göç eden gruplar köylerdeki ya da küçük yerleşim birimlerindeki toplanma mekânlarını ve meydanlarını yani ritüel mekânlarını kent ortamında kaybetmiş ve geleneklerini sürdürebilmek için böyle bir mekânsal çözüm yaratmışlardır. Sonrasında ise kentliye



bu törenler için sunulan mekânlar, düğün salonları, kafe ve restoranlar, otellerin balo ve yemek salonları olmuştur. Dolayısıyla geleneksel toplumdaki modern topluma ya da köy yaşamından kent yaşamına geçiş, ritüellerin mekânına doğrudan etki etmiştir.

Diğer taraftan ekonomik imkânların değişmesi, kentli yaşam tarzı ve ilişki biçimlerinin benimsenmesi, geleneklerin içeriğinin değişmesine ya da yok olmasına neden olmuştur. Bu durumu, kentleşmeyi bir yaşam biçimi olarak ele alan Louis Wirth'in (2002) de ifade ettiği gibi komşuluk ve akrabalık bağlarının zayıflamasına, aile içi geleneksel bağlılıkların ve dayanışmanın önemini kaybetmesine neden olan bir süreçle açıklamak da mümkündür. Diğer bir deyişle kentli yaşam biçimini benimseyen toplumsal gruplar, dayanışma ve bağlılık gerektiren kültürel pratiklerinden zamanla uzaklaşmaya başlamıştır. Toplumsal dayanışma ve örgütlenme, geleneksel kutlamalar ve ritüellerin yapısı gereği aktarımın gerçekleşmesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi kına, nişan, düğün, sünnet, cenaze gibi geçiş ritüelleri, hazırlık aşamasından itibaren kolektif bir yapı barındırır ve tüm köyün, mahallenin, sokağın ve ailenin bir araya gelerek hazırlandığı, eğlenmenin de hüznün de birlikte yaşandığı yardımlaşma ve paylaşım üzerine kurulu ritüellerdir. Kentleşmeyle değişen yaşam biçimleri bu kolektif iletişimin de yitirilmesine neden olmuştur. Ayrıca modern yaşam biçiminin getirdiği kurallar, geleneksel kültürün uygulamalarıyla çatışmıştır. Hamamönü'nde kına gecesi yapmayı planlayan kaynak kişilerin ifadeleri söz konusu mekânsal değişimin seyrini göstermektedir. Kaynak kişi; kına gecesi, nişan, düğün gibi törenleri eskiden kapılarının önünde yaptıklarını, hep birlikte kimin kınası düğünü varsa hazırlık yapıp bir arada eğlendiklerini ancak şimdi sitede oturdukları için bu imkânlara sahip olmadıklarını belirtmiştir (KK1, Kişisel iletişim, 7 Temmuz 2020). Bir diğer kaynak kişi ise konakları tercih etme nedenini, *"Ya salona gideceğiz ya buralarda yapacağız, salonlar büyük, evler küçük..."* şeklinde ifade etmiş ve geçmişteki uygulama biçimine atıfla bugün yaşadıkları mekânın ve kentin kurallarının kına konağını tercih etmelerindeki etkisini şu şekilde belirtmiştir: *"Yazın mahalledeki okulun bahçesinde yapardık önceden, konu komşu toplanırdık, düğün, sünnet... Şimdi biraz daha saygılı olmak lazım. Hastası olan olur, cenazesi olan olur, rahatsızlık veremeyiz. Buralar güzel oldu, günlerimizi de buralarda yapıyoruz biz komşularla"* (KK3, Kişisel iletişim, 7 Temmuz 2020). Benzer bir

şekilde bir diğer kaynak kişi de evlerinin küçük, çevrelerinin ise geniş olduğunu dile getirmiş ve konakların sağladığı kolaylığı şöyle ifade etmiştir: *"Her şeyiyle ilgileniyorlar burada, yeme içme, hediye, kına, uğraşmıyorsunuz. Kolaylık. Temizliği, bulaşığı, hazırlığı aynı maliyet zaten. Güzel bir anı kalıyor bize"* (KK4, Kişisel iletişim, 7 Temmuz 2020).

Kaynak kişilerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kent mekânlarının değişimi, geleneksel mahalle yapısının, yerini kurallarla yönetilen site ve binalara bırakması, yani kent planlamasının geleneksel kültürü dikkate alan tasarımları içermemesi ritüel mekânının değişimine doğrudan etki etmiştir. Diğer taraftan Türkiye'de kentleşmenin plansız ve hızlı bir şekilde artmasının yanında özellikle 1980'li yıllardan itibaren apartman türü yerleşim birimlerinin ve sitelerin de sayısının artmasıyla kentlerdeki kamusal alanların, toplanma mekânlarının ve geleneksel mahalle tarzındaki yerleşim birimlerinin site, alışveriş merkezi, iş merkezi gibi yapıların inşası için yavaş yavaş ortadan kalktığı bilinmektedir. Türkiye için mekânsal anlamda özellikle apartmanlara geçiş süreci kültürel alışkanlıkların değişimini zorunlu kılmıştır ve bu nedenle de apartmanlaşma, Türk kentleşmesinde en fazla eleştirilen yapı çeşitlerinden biri olmuştur. Köksal Alver'e göre apartmanlar, geleneksel Türk ev sisteminde karşılığı olmayan ancak modernleşme süreciyle yeni bir ev tipi olarak inşa edilen yapılardır. Bu noktadan hareketle apartman hayatı Türk aile sistemine uymadığı, geleneksel aile ve komşuluk ilişkilerini bozduğu ve dikey yapılaşmadan dolayı Türk insanının çevresiyle ilişkisini kopardığı, mahalle hayatına ket vurduğu yönünde eleştirilmiştir (Alver, 2007, s. 89-91). Ayrıca kültürel açıdan bakıldığında apartman, pek çok yönden toplumun kültürel tutumlarına cevap verememiştir (Oğuz, 2008, s. 21-23). Kaynak kişilerin kına konaklarını tercih sebeplerini *"sitede oturuyoruz," "evimiz küçük," "yasak"* ve benzeri ifadelerle belirtmeleri de kent ortamında kültürel ihtiyaçların mekânsal anlamda karşılanmadığını gösterir. Dolayısıyla apartmanlar sadece aile ve komşuluk ilişkilerine ve mahalle kültürüne ket vurmamış, kolektif yapı barındıran kutlamaların da mekânsal olarak dönüşmesine neden olmuştur. Kaynak kişiler kendilerinden büyük abla ya da abilerinin (ya da ailenin diğer çocuklarının) kına ve düğünlerinin ikamet ettikleri mahallede *"kapılarının önünde sokak düğünü"* şeklinde ya da kına gecelerinin evlerinde düzenlendiğini ifade etmiştir. Şimdi ise aynı ailenin kına gecesi için kına konaklarını tercih



sebepleri arasında, gelinlerin özel tercihleri dışında, apartmanlara taşınmaları, müsait yerlerinin olmaması, artık sokak ve mahallelerde kına ve düğün yapılmasının yasak olması ya da tepkiye yol açması gibi sebepler gösterilebilir. Kısaca kentlerde kına, düğün gibi toplanmalar mahalle, sokak, okul bahçesi gibi mekânlarda yapılırken hem apartmanlara ve sitelere geçiş hem de modern kentin kuralları dolayısıyla salonlara ve kapalı mekânlara taşınmıştır. Yaşam alanlarında kültürel toplanma ve ritüel mekânları bulunmayan kentli, bu ihtiyacını önce okul, dükkân, boş arazi gibi yerlerde sonra da salon, otel gibi daha “modern” mekânlarda gidermeye başlamıştır.

Bu noktada dikkat çekici bir diğer husus da araştırma alanıyla ilgilidir. Bölgede özellikle kına konaklarının yoğunlaştığı Hamamarkası’nda bölge sakinlerinin kına, düğün, sünnet gibi ritüelleri gerçekleştirdiği St. Petersburg adlı bir meydan yer almaktadır. Bu alan eskiden beri, bölgede yaşayanların toplanma mekânlarından biri olup, yenileme çalışmalarından sonra bu ismi almıştır. Bölge halkı bu meydana hâlâ geçiş dönemlerine dair pek çok etkinliği gerçekleştirmektedir (KK5, Kişisel iletişim, 10 Haziran 2020). Ayrıca konak müşterilerinin arasında bölge halkı yoktur (KK8, KK9, kişisel İletişim, 24 Haziran 2020; KK10, KK12, Kişisel iletişim, 29 Haziran 2020). Bu durumu sadece gelir seviyesiyle değerlendirmemek gerekir. Bölge halkının kına konağı gibi bir mekâna ihtiyaç duymaması yani ritüel mekânının zaten var olmasıyla açıklanabilir. Ritüel mekânının varlığı, başka bir mekâna ihtiyaç bırakmamış, kaynak kişi bu ihtiyacın olmayışını şu şekilde ifade etmiştir: “*Burada oturanlar kına konağına gitmez, neden gitsin ki? Boşuna para versin. Hamamın arkasında eskiden beri bir meydan var, orda yaparlar her şeyi...Karakoldan izin alıp sırayla yapıyorlar...Kına konaklarına Çankaya’dan sosyete gelir genelde*” (KK6, Kişisel iletişim, 7 Temmuz 2020). Kaynak kişinin kına konaklarında kına yapanları “*Çankaya’dan gelen sosyete*” olarak nitelendirmesi de önemlidir. Bu ifade, eskiden beri var olan Eski Ankara-Yeni Ankara bir diğer deyişle geleneksel ve modern ayrımını akıllara getirmektedir. Bilindiği gibi Hamamönü, Ankara’nın Anadolu’dan aldığı yoğun göçlerle kentin büyümesi sonucu eski sakinleri

tarafından terk edilmiş bir kent mekânıdır. Dolayısıyla günümüzde kına konaklarının Ankara’nın kentleşme sürecinde yeni şehir diye adlandırılan ve modern kent planlamasına göre inşa edilen bölgelerden daha çok talep görmesi, modern kent mekânının ritüel ihtiyacını karşılayamamasının sonucudur.

Hamamönü Kına Konakları ve Kına Gecesi Organizasyonları

Geleneksel topluluklarda kolektif bir yapı barındıran geçiş dönemi ritüellerinin düzenleniş biçimi ve işlevi, kent ortamında bazı değişikliklere uğramıştır. Ritüellerin düzenlenmesinde önemli bir rol oynayan topluluğun (mahalleli, eş-dost, akraba) yerini, yeni tüketim alışkanlıklarının ve yaşam biçimlerinin benimsenmesi ve toplumsal ilişki biçimlerinin değişmesiyle günümüzde işletmeciler ve organizasyon şirketleri almıştır. Bu değişimde modern zamanın her şeyi hazır bir paket hâlinde sunması ve hayatı kolaylaştırmasının cazibesi büyüktür. Bu durumun kına gecesi ritüeli için de geçerli olduğu görülmektedir. Gülsüm Depeli, önceleri evlerde yapılan kına törenlerinin 1990’ların sonlarından itibaren sektörüne çekildiğini ve düğün salonlarının kına buluşmaları için de bir mekâna dönüştüğünü belirtmektedir. Ayrıca yazara göre; “bindallı, kına, kınalık, paket toz kınalar, parlak halay mendilleri” gibi unsurlar, geleneksel olana yaslanmakla birlikte, kentsel ortamda yepyeni görünümde ve materyal unsurlarla birlikte adeta yeniden keşfedilmiştir (2009, s. 280). Hamamönü’nde ilki belediye tarafından açılan, sonraki yıllarda da özel işletmelerin ağırlıklı olarak faaliyet gösterdiği kına konakları,² kentleşmeyle ritüel mekânını kaybeden kentliye bir çözüm olarak sunulmuştur. Bölgede yaşanan dönüşüm sonrası, kına konağı açma fikrini ortaya atan uygulayıcıların, “*İnsanlar gelsin, kültürlerini çok cüzi miktarlarda buralarda yaşasın, yaşatsın diye kullanıma açtık. Kendi kültürümüzü yaşatsınlar diye yaptık, geleneksel kına gecelerini bu tarihi atmosferde yapmak isteyen gençlerden de çok ilgi gördü.*” (KK7, Kişisel iletişim, 25 Haziran 2020) ifadeleri kına konağı açmalarındaki nedenleri özetlemektedir. Bu ifadeler, makale kapsamında yanıt aranan

2 Kına konakları, sadece Hamamönü’nde değil özellikle büyükşehirlerde sık rastlanan mekânlardandır. Adları her ne kadar kına konağı olsa da Hamamönü özelinde söyleyecek olursak, kınanın yanı sıra nişan, düğün, doğum günü, mezuniyet kınası, kız isteme, sünnet, mevlit, bekarlığa veda partisi, cinsiyet öğrenme partisi, baby shower, sıra gecesi, gün, toplantı ve benzeri pek çok tören ve toplanmaya ev sahipliği yapmaktadırlar. Ancak en fazla yapılan organizasyonun kına ritüeli olması ve belki de bölgede açılan ilk konağın adının “kına” ifadesini taşıyor olması bu isimlendirmenin kullanılmasında etkili olmuştur.



'Hamamönü'nde bu motivasyonla hayata geçirilen kına konaklarının kına ritüelini yaşatıp yaşatmadığı' sorusunun çıkış noktasıdır.

Hamamönü'ndeki kına konaklarında müşterinin talebi doğrultusunda sayısız konseptte eğlence düzenlenmektedir. Bölgenin geleneksel bir mimari yapı çeşidi olan konaklardan oluşması, yapılan organizasyonlarda bu gelenekselliğin sıklıkla öne çıkartılmasına, otantik ve nostaljik imgelerin kullanımının artmasına neden olmuştur. Konakların tanıtım metinlerinde bölgenin tarihî atmosferini, konakların nostaljik dekorasyonunu ve organizasyonda kullanılan otantik imgeleri özellikle vurguladıkları görülür. Bu ve benzeri ifadeleri bölgede yer alan hemen hemen her konağın ve organizasyonun kullandığı görülmektedir:

[...] Kına konağı, restorasyon sonrası yeniden hayata dönen Hamamarkası'nda kına türküleri ile yeniden canlanıyor. Restore edilen tarihî bir konak olan kına konağı, misafirlerine en mutlu günleri öncesinde *geleneksel ve çok özel* bir gün vaat ettiği gibi konuklarla birlikte gelin ve damada da kendilerini saray atmosferindeymiş gibi hissettiriyor. Restore edilen konağın doğal yapısına uygun olarak sedirlerle döşenen iç mekân, ahşap döşemeler ve konağın nostaljik dekorasyonu görenleri büyülüyor. Açıldığından bu yana birçok kınaya ev sahipliği yapan kına konağı, misafirlerin otantik giysilerle karşılaşmasından, geleneksel kına gecesi müzikleriyle ağırlanmasına kadar pek çok detayı özenle hazırlayarak misafirlerine unutulmaz bir gece yaşatıyor. Geleneksel kına türkülerinin ve kına eğlencelerinin tümünün yerine getirildiği kına konağında gelin adayları düğün öncesinde tüm streslerini atarken, misafirler de gönüllerince eğleniyor (Altındağ Belediyesi Hamamönü Kına Konağı I, 2020).

Kına konaklarında düzenlenen organizasyonlar, "her şey dâhil paketler" hâlinde sunulmaktadır. Kapsamı müşterinin istek ve beklentilerine göre daraltılıp genişletilebilen bu paketlerde servisten giyilecek kıyafete, davetlilere verilecek hediyelerden yapılacak ikramlara kadar neredeyse her şey yer almaktadır. Konaklarda dikkat çeken bir diğer husus, müşteriye hazır bir şekilde sunulan kına paketlerinin belirli konseptlerde planlanmasıdır. Bu noktada en çok rağbet gören konseptler, Osmanlı ve Hint konseptleridir. Ancak Osmanlı ve Hint imgelerinin bir arada yer aldığı karma paketler de bulunmaktadır. Bindallı, Hint kınacısı ve çeşitli Osmanlı imgeleri içeren paketler, şüphesiz müşterilerin talepleri ve beklentilerini karşılamaya yönelik hazırlanmıştır. "*Sultanlara yakışır bir kına gecesi için*" müşterilerini beklediğini ifade eden bir işletme, sağladığı hizmetleri şu şekilde sıralar: "Bindallı, Kaftan, Hint kınası, Kına süslemesi, Semazen, Davul show, Kına ekibi, Kına takımı, Zenne, oryantal, Kına mumu, Kına tepsisi, Kına töreni, Kına müziği" (Bride Kına Konağı, 2020a). Konağın Osmanlı ve Hint imgeleri barındıran kına paketindeki hizmetler ise şu şekildedir: "Ses sistemi-DJ, gelin ve damat tahtı, 2 adet dansçı kız (davul ve bendir show, 3 farklı gösteri), dansöz, Hint kınacısı, kumda kahve ve çay ikramı, gelin kaftanı, arkadaş bindallısı (20 adet), damat kostümü (padişah kostümü), yelek ve fes (damat baskını için 10 adet), kına sepeti, kına tepsisi, yaş kına, dağıtılacak kına, gelin örtüsü, damat yeşili, el gülleri, tef-mendil-konuşma balonu, yiyecek içecek ikramı..." (Bride Kına Konağı Hamamönü, Reklam Broşürü, 2020b).³

Konaklarda bu özel güne, günler öncesinden hazırlık yapıldığı görülür. Bu hazırlık aşamasının müşteri (gelin) açısından en önemli kısmı salona giriş ve dans gösterileridir. Gelin, kına gecesinden önce birkaç kez organizasyon ekibi ile bir araya gelerek salona hangi müzik eşliğinde girileceğine, giriş dansına, organizasyonun hangi aşama-

3 Benzerlikleri açısından hemen hemen her kına konağının benzer ifadelerle benzer uygulamaları sunduğunu söylemek mümkündür. Benzerlikten dolayı birkaç örnekle yetinilmiştir. Konunun bütünlüğü açısından metin içinde yer verilmeyen en kapsamlı kına paketlerinden biri örnek olması açısından şu şekildedir: "Hoş geldin Panosu, Keman Eşliğinde Karşılama, Gül Suyu ve Lokum İkramı, Hatıra Perdesi, Anı Defteri, Kına Tahtı, Kına Cibinliği, Kına Minderleri, Kına Tepsisi, Kına Sepeti, Yaş Kına, Profesyonel Ses Sistemi, DJ Performans, 4 Kişilik Profesyonel Nedime Ekibi, 6 Adet Volkan Şov, Işıklı Gelin Yolu, Gelin Damat Salınacağı, Gelin Yüz Örtüsü, Damat Omuz Örtüsü, Damat için Fes ve Yelek, Konuşma Balonları, Servis Elemanları, Organizasyon Planlaması, Yiyecek İçecek İkramı, Fotoğraf Çekimi, Profesyonel Video Çekimi, Gelin Hanımın Kaftanı, Geline Özel İsimli Süslü Tef, Gelinin Arkadaşları için Arkadaş Bindallısı, Gelinin Arkadaşları için Süslü Ziller, Gelinin Arkadaşları için Kına Tacı, Gelinin Arkadaşları için El Gülleri (12 adet), Gelinin Arkadaşları için Nedime Bilekliği, Gelinin Arkadaşları için Dijital Mumlar, Gelinin Arkadaşları için Oryantal Kemerleri, Dağıtım Hediye Kına, Davul-Tef Volkan ve Nedime Eşliğinde, Özel Koreografi ile Gelin Girişi, Davul ve Tef Eşliğinde Geleneksel Kına Yakma Seremonisi, Davul Eşliğinde Damat Bey ve Arkadaşlarıyla Damat Basması, Özel Testi Kıрма Oyunu ve Seremonisi, Geline Özel Rengarenk Oyunu, Damat Halayı-Çiftetelli-Oryantal ve Roman Dans Gösterisi, Hint Kınacısı" (Ferhunde Hanım Kına Konağı, 2019).



sında hangi müziklerle hangi “gösterilerin” yapılacağına karar verir. Bu karar aşamasında seçilen konsept etkilidir ve seçilen kıyafet, müzik ve dans koreografisi konseptine uygun olmalıdır. Örneğin, en fazla tercih edilen konsept olan Osmanlı konseptinde (KK10) gelin “sultan” damat da “padişah” olmakta; gelinin tahta oturduğu ve “sultan kostümü” giydiği gecede damat da “padişah kostümü ve başlığı” giymektedir. Gelinin arkadaşları cariye olarak, damadın arkadaşları da yelek ve fes giyerek damada eşlik etmektedir. Bir diğer konsept olan Hint konseptinde de “*geline Hint kaftanları arkadaşlarına da nedime gibi aynı şekilde Hint kıyafetleri temin edilmekte, mutlaka Hint kınacısı hazır bulunmakta ve Hint müzikleri ve dansları ön planda tutulmaktadır*” (KK9, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020). Ayrıca konak dekorasyonlarının da bu konseptlere uygun şekilde yapıldığı görülmektedir. Osmanlı konseptinin uygulandığı salonlarda bordo ve turkuaz renkler tercih edilirken; Hint konseptinin uygulandığı salonlarda rengarenk tasarımlar özellikle tercih edilmiştir (KK8, KK9, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020).

Konaklarda yapılan törenlerde önceden yapılan hazırlıklar neticesinde gelin salona dans ekibi, nedime ekibi ya da dansçı kız⁴ diye adlandırılan kişilerle hazırlanan gösterişli bir dans gösterisi ile girmektedir. Bu gösteriler en fazla istek gören ve özen gösterilen uygulamalardır. Genelde hareketli bir müzik eşliğinde tefler veya davullarla sahneye gelen gelin ve nedime ekibi hazırladıkları koreografi ile dans gösterilerini seyircilere sergilemektedir (KK10, Kişisel iletişim, 29 Haziran 2020). Bu dans gösterisinden sonra gece müzik ve oyunlarla devam eder. Sonrasında eğlence, “damat baskını” ile devam etmektedir. Konaklardaki kına gecelerinde gösterinin bir parçası olan ve kına yakımından hemen önce damat ve arkadaşlarının davullar çalarak kına alanına gelmesinden oluşan bir seremoni gerçekleştirilmekte ve buna “damat baskını” denmektedir. Erkek tarafından kadınlar bazen gecenin başından itibaren eğlenceye dâhilken bazen de damat baskını ile kına yakmaya geldikleri görülür. Kına yakılmadan önce konsept ne olursa olsun gelin ve damat gösterişli bir tahta oturtulur ve “duvak örtme töreni veya duvak dansı”na geçilir. Kına yakılırken gelinin başına “gelin alı” örtülürken damadın omuzuna da “damat yeşili” serilmektedir. Duvak örtme töreni, organizasyonda görevli “dansçı kızlar”dan birisinin elinde

duvakla gerçekleştirdiği bir dans gösterisidir. Dansçı kız tef ya da yastık gibi yuvarlak bir nesnenin üzerine serdiği duvakla gelinin etrafında dönerek bir gösteri sergiler. Yaklaşık beş dakika süren gösteride bazen sakın bazen de oldukça hareketli bir müzik tercih edilir. Kına yakma aşamasında gelin ve damadın anneleri ve yakınları da törene dâhil olur. Bu gecelerde belki de en fazla önem verilen şeyin kına ve kına yakma ânı olduğu söylenebilir. Aileler bazen kendi âdetlerine göre kınalarını evde hazırlayıp getirmekte bazen de yine diğer her şey gibi organizasyon ekibine bırakmaktadırlar. Geline ve bazen damada kına yakıldıktan sonra gecenin kalan kısmında eğlence, gelinin dâhil olduğu ya da olmadığı önceden hazırlanmış dans gösterileriyle ve davetlilerin katıldığı eğlencelerle devam etmektedir. Ancak kına yakımı öncesinde ve sonrasında sık sık “sahne”nin boşaltılarak tamamen dans ekibinin gösterilerine bırakıldığı ya da gelin ve arkadaşlarının önceden hazırladıkları dans gösterilerine yer verildiği görülmektedir. Tüm bunlar olurken konakların bir kısmında kumda kahve pişirilen kahve arabalarının ya da “Hint Kınacısı”nın davetlilere hizmet verdiği de görülür (KK8, KK9, KK11, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020; KK10, Kişisel iletişim, 29 Haziran 2020).

Geleneğin İçerik ve İşlevsel Değişimi Bağlamında Kına Organizasyonları ve Kına Paketleri

Kına konaklarında düzenlenen kına gecelerinin “geleneksellikleri” vurgulansa da çeşitli konseptlerde düzenlenmeleri dolayısıyla gelenekselliklerini büyük oranda kaybetmiş oldukları söylenebilir. Öncelikle düzenleniş biçimi itibarıyla gelenekteki şekilden büyük oranda kopuş yaşanmıştır. Kına gecesi veya düğün organizasyonları artık profesyoneller tarafından yürütülen bir sektör hâline gelmiştir. Bu durum da öncelikle ritüelin kolektif yapısını zayıflatmıştır. Oğuz, 20. yüzyılda inşa edilen kentin sosyalleşmeye yönelik kültürel mekânlarının salon şeklinde kapalı alanlar olarak ve yeni mimari anlayışlara göre inşa edildiğini ve bu mekânlarda da profesyoneller ve icracılar dışında kalanların daha çok dinleyici veya seyirci olarak kendilerine yer bulabildiğini ifade eder (Oğuz, 2019, s. 51). Oğuz’un bu ifadeleri kına ritüelinin gerçekleştirildiği bir mekân olan kına konakları ve ritüelin gerçekleşme biçimiyle birlikte düşünülebilir. Öncelikle kına konaklarının hizmet olarak sunduğu “her şey dâhil paketler” ile (ritüelin odağında olan gelin

4 İsimlendirmeler konak işletmecilerine ve organizatörlere aittir.



de dâhil) tüm katılımcılar çoğu zaman seyirci konumdadır. Hazırlık aşamasından eğlenceye kadar bir aradalık ve paylaşım barındıran kına ritüeli, kına konaklarında (ya da salonlarda ve kentte üretilen diğer profesyonel işletmelerde), “kına paketler”i hâlinde hazır satın alınan bir ürüne dönüşmüştür. Bu mekânlarda kendileri için hazırlanan bir gösteriye davetli izleyiciler hâline gelen düğün sahipleri ve yakınları için her şey düşünülmektedir. Hamamönü’nde yer alan kına konakları, gelin adayının kıyafetinden kınasına, müzikten yemeklere kadar pek çok hizmeti “aileleri yormadan” (KK11, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020) müşterilerine sunmaktadır. Dolayısıyla hazırlık aşamasının yanı sıra ritüel ve uygulamaların düzen ve uygulanış biçimlerinin de büyük oranda işletmeciye bırakıldığı, hatta eğlencenin bile “dans ekibi, nedime” şeklinde isimlendirilen kişilere ve onların “gösteri”lerine bırakıldığı söylenebilir. Kına paketlerinde yer alan davul show, kına ekibi, testi kırma seramonisi, halay, çiftetelli, oryantal, roman dans gösterileri, profesyonel nedime ekibi, nedimeler eşliğinde özel koreografi ile gelin girişi gibi pek çok uygulama kına gecelerinin seyircileri için düzenlenmiş bir gösteriye dönüştüğünün kanıtı olarak görülebilir. Özellikle gösteri yönü ağır basan uygulamalar, gelenekteki kına gecesinde aktif rolü olan katılımcıların ya da seyirci konumunu daha da belirginleştirmektedir. Diğer taraftan gösteriye yönelik uygulamalar, gelenekteki uygulamaların işlevlerinin değişmesi çoğu zaman da yerine yenilerinin konulması sonucunu doğurmuştur.

Konaklardaki kına gecelerinde yapılan “duvak örtme töreni” ya da “duvak dansı” gelenekte olmamakla birlikte, geleneksel kına gecesinde gelinin arkadaşlarının mumlarla gelin ve damadın etrafında dönmesi ve “baş övme”⁵ aşamasını akla getirir. Geleneksel kına gecesinde genç kızlar kına yakılmadan önce gelinin (bazen gelin ve damadın) etrafında ellerinde mumlar ile dönerek türkü söylerler. Ergun’un da belirttiği üzere mumlar ışık-nur sembolü iken gelin etrafında dönülmesi göğün katlarını sembolize etmektedir, yani ritüelin sembolik bir anlamı vardır. Ayrıca gelenekte gelinin etrafında türkü söylenmesi ya da baş övme sırasında “övücü kadın”ın türkü söylemesi, gelini ağlatmaya yönelik uygulamalardır. Gelenekte duvağın örtülmesine dair konaklardakine benzer bir ritüele rastlanmamaktadır. Geleneksel

kına gecesinde kına yakılmadan önce gelini ağlatmaya yönelik bu ritüelin aksine konaklardaki duvak dansı daha eğlence odaklı ve hareketli müziklerle gerçekleşen gösterilerdir. Konaklarda gösteri unsuru olarak üretildiği düşünülen duvak dansında organizasyonda görevli bir kişi, tef ya da yastık gibi bir nesnenin üzerine serdiği duvağı gelinin etrafında gezdirirken bir yandan da dans ederek gösterisini sergiler. Yani kına yakılmadan önce gelinin başında ona türküler söylenerek öğütler verilmesi ve ağlatılması durumunun değişikliklere uğradığı ve “gelin ağlatma” ritüelinin konaklarda büyük oranda önemini kaybettiği söylenebilir. Hatta çoğu gelinin “asla ağlamak istemediği” (KK10, Kişisel iletişim, 29 Haziran 2020) ifade edilmiştir. Bu durum Evrim Ölçer Özünel’in “geleneğin çarpıtılmasına” (2011, s. 53) yönelik söyledikleriyle yorumlanmaya açıktır. Yazara göre eskinin kolay kolay terkedilmemesi durumu çarpık gelenekselleşmeyi getirmiştir. Konaklarda duvağın, yakılan mumların, gelinin etrafında dönülmesinin taşıdığı inanç temelli anlam kaybolmuş ve gösteriye yönelik bir çarpıtma işlemine başvurulmuştur. Yani konaklarda kına yakılmadan önce yapılan uygulamaların gelenekten farklılaştığı, anlamını yitirdiği ve yeniden üretim sürecine sokulan bir gösteri hâline gelmeye başladığı söylenebilir. Kına yakılmadan önce gelini ağlatmak için söylenen türkülerin yerini ise eğlenceye yönelik müzik ve gösteriler almıştır. Ayrıca gelenekte ferahlık getireceğine inanılan ağlamanın artık bu anlamını yitirmesi de Özbudun’un ifade ettiği gibi (2020a, s. 447) “anlamlandırılmayan bir geleneğe” dönüşmeye başlaması dolayısıyla, aktarımının sağlanmaması şeklinde yorumlanabilir. Hatta kaynak kişinin, “Eskiden kına geceleri hüzünlü geçiyordu şimdi gençler gönüllerince eğlenmek istiyor. Bu yüzden bekârlığa veda gibi düzenlemek istiyorlar.” (KK5, Kişisel iletişim, 10 Haziran 2020) ifadeleri anlamlandırılmayan geleneğin yerine genç kuşak tarafından “anlamlandırılan” yeninin konduğunu gösterir. Dolayısıyla konaklarda yapılan duvak örtme töreni veya duvak dansı kına gecesinin en gösteriye yönelik anlarından biri hâline getirilmiştir (KK10, Kişisel iletişim, 29 Haziran 2020) ve bu aşamada da tüm katılımcılar yine seyirci konumundadır. Diğer taraftan duvak örten kişinin sahip olduğu nitelikler önemsizdir ve organizasyonda görevli bir kişidir. Gelenekte ise “baş övme” sırasında türküler söyleyen kadının kut sahibi olmasına özellikle önem verilmiştir.

5 Baş övme, gelin okşama ya da gelin ağlatma gibi isimlerle de anılır.

Kınanın yakılma aşamasında genelde gelenekteki gibi gelin ile damadın anne ve yakınları törene dâhil olur. Bu noktada gelenekten kopuş genel olarak söz konusu değildir (KK8, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020) ancak gecenin kalanı için organizatörlerin ve nedime ekibinin hemen hemen her aşamada eğlenceye dâhil olduğu; hatta artık “olmazsa olmaz” hâline geldikleri söylenebilir. Kına konağı işletmecisi kaynak kişinin, “*Geceye eğlence katan bizim ekibimiz, yoksa sönük geçiyor, her şey birbirine karışıyor. Buradaki eğlenceyi yönlendiren ne zaman ne yapılabileceğini bilen benim ekibim. Yani olmazsa olmaz gibi düşünülürsünüz. Yoksa müşteri memnun kalmıyor.*” (K11, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020) ifadeleri de kına gecelerinin organize edilen bir gösteriye dönüştüğünü göstermektedir. Kına organizasyonlarında gelinin sahneye girişinden, ritüel esnasında sergilenen dans gösterisine, hatta duvağın örtülmesine kadar büyük rol oynayan görevliler, gelenekte adları “çekici kadın, kaldıracı kadın, oyun çekici kadın, oyuna kaldıracı kadın” gibi (Büyükokutan Töret, 2017, s. 116) çeşitli isimlerle anılan ve kına gecelerinde ve düğünlerde törenin başlaması için davetlilerin oyuna kaldırılması görevini üstlenen kadınları akla getirmektedir. Davetlileri kimi zaman belli bir hiyerarşiye göre oyuna kaldıran bu kadınların görevi, işlev değişikliğiyle günümüzde yine organizatörlere bırakılmıştır.⁶ Ayrıca organizasyon şirketlerinin danışmanlık hizmeti, geleneksel düğünlerdeki “yenge”yi ve görevlerini hatırlatır. Gelenekteki yengenin yerini konaklarda organizasyon sorumlusu almıştır. Misafirlerin oturacağı yere, kimin ne zaman oynayacağına, gelinin ve damadın salona girişine, duvağın örtülmesine ve daha birçok şeye öncülük etmektedir ve âdeti ev sahibidir. Diğer taraftan yengelelerin düğün aşamasındaki rolünün, onlara ihtiyaç duyulan geleneksel yaşamın değişmesine bağlı olarak azaldığını söylemek mümkündür. Kadınların eğitim olanaklarından faydalanması, kamusal hayatta varlık gösterebilmesi ve diğer pek çok etkene bağlı olarak, artık deneyime dayalı evlilik bilgisini edinmelerine gerek duyulmamaktadır. Bununla birlikte geline bir hizmet olarak sunulan danışmanlığın var olmasının sebebi, geleneğin bir yansıması değil, kendileri için her şeyin en ince ayrıntısına kadar düşünüldüğü bir hizmete yani bu danışmanlığa duyulan ihtiyaç olarak değerlendirilmelidir.

Kına konaklarındaki kına organizasyonlarına bakıldığında dikkat çekici bir diğer husus popüler kültürün ritüele etkisidir. İşletmeler, kına gecelerinde saray, sultan ve taht gibi imgeleri ön plana çıkartarak müşterilere “nostalji yaşatmayı” ve onları hayalî bir geçmişe götürmeyi vaat etmektedirler. Bu imgeler, ritüelin organizasyonunda bir pazarlama unsuru olarak kullanılmaktadır. Ancak işletmelerin bu konseptleri uygulamaya geçirmelerinde popüler kişi ve televizyon dizilerinin etkisi dikkate değerdir. Hem Osmanlı konseptinin hem de Hint konseptinin diziler aracılığıyla talep gördüğünü, müşterilerin özellikle ünlü kişilerin kına gecelerinden örneklerle taleplerde bulunduğunu ifade eden işletmeciler, Osmanlı konseptinin daha gösterişli olduğu için çok fazla talep edildiğini belirtmişlerdir (KK8, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020; KK10, Kişisel iletişim, 29 Haziran 2020). Özellikle kına gecelerinde Osmanlı imgelerinin kullanımı, 2011-2014 yılları arasında yayınlanan ve Osmanlı saray hayatına odaklanan *Muhteşem Yüzyıl* adlı diziyi artırmıştır. Ayrıca bu durum, son yıllarda Türk televizyonlarında sıklıkla rastlanan Hint yapımı diziler ve medyaya yansıyan “renkli ve eğlenceli Hint düğünleri” haberlerinin etkisi olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla kına geleneğine Osmanlı dönemi saray hayatı ve Hint düğünlerinde yer alan imgelerin eklenmesi söz konusu olmuştur. Geleneksel bir ürünün genellikle ekonomik nedenlerle popüler kültüre dâhil edilmesi günümüzde sıklıkla rastlanan bir kullanımdır. “Popüler kültür kendi biçimlerinin birçoğunu halk kültüründen almış ve işlevsel dönüşümlere uğratarak kendine mal etmiştir. Bunu yaparken biçimini değiştirmiş, özünü boşaltıp yeni bir öz yüklemiş, yerinden ederek ya ücretle girilen dört duvar arasına sokmuş ya da kültür endüstrisinin üretim yerine taşımıştır” (Alemdar ve Erdoğan, 2005, s. 48). Popüler kültür, kültürel değerleri ve gelenekleri, başka bir forma dönüştürerek yansıtır. Bunun sonucunda ortaya çıkan ürün de tüketiciye dönüktür (Oktay, 2002, s. 16). Genel anlamda diziler ya da ünlü kişilerin kutlamalarıyla yönlendirildiği anlaşılan kına gecesi organizasyon sektörü, geleneksel kına ritüelinin metalaşması sürecini doğurmuştur. Medyanın halk kültüründen aldığı geleneksel kına gecesi, diziler aracılığıyla ve yeni biçimiyle tekrar halka sunulmuştur. Konaklarda da işletmecilerin, “*müşteri ne isterse yapıyoruz*” ifadeleriyle müşterilerin, “*her şeyi sizin için düşünüyoruz*”

6 Oyuna kaldıracı kadın” ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Büyükokutan Töret, A. (2017). Geleneksel Türk düğünlerinde “oyuna kaldıracı kadınlar”: Bireysel ve toplumsal işlevleri. *Turkish Studies*. 12(15), 161-174.



lar” ifadeleri geleneğin satın alınan bir “ürün”e dönüştüğünü bir diğer deyişle metalaştığını kanıtlar. Bu ifadeler konaklarda, geleneğin taşıdığı anlamın neredeyse tamamen önemini yitirdiğini gösterir.

Bu noktada popüler kültürün otantik bir gösteriye dönüştürdüğü kına gecelerinin çok talep görmesinin sebebi, otantikleştirilebilir özellikler barındırmasıyla da açıklanabilir. Ahmet Oktay, popüler kültürde halk kültüründen öğelerin seçilme nedenini işlevleri ve yapılarına bağlamaktadır. Yazara göre “folklorik ürünler halkın gündelik yaşamının dolaysız yansımalarını içermeleri ve dış etkilerle dönüşüme uğramadıkları için hem gerçekçilik düzeyleri hem de otantiklikleri açısından önemlidirler” (2002, s. 12). Kına gecelerinin geleneksel kültürde de eğlence işlevinin olması, popüler kültürün de etkisiyle kına gecelerini otantik bir deneyime dönüştürme çabalarını güçlendirmiş ve âdeta bir pazarlama stratejisine dönüşmüştür. Diğer taraftan söz konusu imgeler, öz oryantizm yaklaşımlarını akla getirmektedir. Ölçer Özünel, öz oryantalist yaklaşımların halk kültürünün pek çok temsilinde görüldüğünü, Batılılaşma ile ötekileştirilen halk kültürünün öz oryantalist yaklaşımlarla yeniden seyirlik nesneye dönüştürüldüğünü ve küreselleşmenin getirdiği tek tipleşmenin yanı sıra gerekli kıldığı ekonomik canlanmanın öz oryantalist arketiplerin de yeniden canlandırılmasına neden olduğunu belirtmektedir (2014, s. 6-12). Kına gecelerinde kullanılan pek çok imgenin Osmanlı saray hayatını hatırlatır nitelikte olması, gelinlerin Osmanlı motifli kaftanlar tercih etmesinden, damadın sultan başlığı takıp padişah kostümü giymesine, yine gelinin arkadaşlarının cariye gibi giyinmesinden damadın arkadaşlarının yekek ve fes giymesine, her konakta mutlaka bulunan işlemeli kına tahtlarından ikram edilen Osmanlı şerbetlerine kadar pek çok imge bu duruma örnek verilebilir. Osmanlı'nın Doğu'yu temsil etmesi dolayısıyla bu imgeler öz oryantalist bir yaklaşımla kurgulanmıştır diyebiliriz.

Konaklarda dikkat çeken bir diğer husus, işletmecilerin de müşterilerin de geleneksel ve modern algılarıyla ilgilidir. Başta da belirtildiği gibi gelenekler ihtiyaç duyuldukları oranda aktarılmakta; genç kuşaklar yeni yaşam biçimlerine göre yeni gelenekler benimsediklerinde yavaş yavaş eskileri terk etmekte ya da yeniden yorumlamaktadırlar. Kına geleneğinin konaklardaki uygulamalarına bakıldığında kimi zaman aktarımı sağlanamayan uygulamalar unutulmuş, kimi zaman da medya gibi faktörlerin etkisiyle geleneğe yeni ritüel ve anlamlar eklenmiş

ve hatta “gelenek ve modernite” arasında melez bir ritüel olarak değerlendirilebilecek “kına yakılan bekârlığa veda partileri” ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan kına konakları, gelenekselliklerini vurgularken “*geleneği modernleştirdiklerini*” de sık sık ifade etmişlerdir. Söz konusu işletmelerden birisinin aşağıdaki ifadeleri kına gecesi ile bekârlığa veda partisi üzerinden işletmecilerin bakış açısını göstermek açısından verilebilecek dikkate değer örneklerdendir:

Geleneksel kına gecesi kültürümüz, kimilerine göre geleneklerimize uygun şekilde organizasyon planlaması tercih edilirken, kimilerine göre ise modern, bekârlığa veda partisi tarzındaki organizasyonlar tercih edilmektedir. Aslında genel olarak hepsinin ortak amacı düğün öncesi doyusya bir eğlence ve stres atma istemidir. Gelinin bu özel gecesinde ne giymek istediği aslında konsept belirleyicidir. Geleneksel olarak kına kıyafeti olan bindallı giyme hevesi, gelinleri daha çok tarihî bir kına gecesi organizasyonuna ve mekânına yönlendirmektedir (Ata Kına Konağı, 2019).

Görüldüğü gibi kına gecesi geleneksel olarak, bekârlığa veda partisi de modern olarak nitelendirilmiştir. Kına gecesine gelenekselliğini veren ise “kına kıyafeti bindallı”dır. Yapılan görüşmelerde de hem işletmeciler hem de müşterilerin geleneksel ve modern şeklinde nitelendirdikleri kına eğlenceleri dikkat çekicidir. Konaklarda “*bekârlığa veda tarzında*” kına gecelerinin çok rağbet gördüğünü ifade eden işletmeciler (KK9, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020; KK10, Kişisel iletişim, 29 Haziran 2020), hem kına hem bekârlığa veda şeklinde düzenledikleri eğlencelerin hem annelerin hem de gelinlerin isteklerini karşıladığını ifade etmişlerdir. Gelinlerin düğün öncesi stres atmak istediklerini ama geleneksellikten de çok hoşlanmadıkları için genelde aileleri kırmamak için kına yaptırdığından söz eden işletmeci, herkesi memnun edecek bir organizasyon planladığını belirtmiştir (KK12, Kişisel iletişim, 29 Haziran 2020). Bir diğer işletme sahibi ise müşteri tercihlerini, “*Geleneksel olsun isteyenler daha çok Osmanlı konseptini tercih ediyor, modern olsun isteyenler ise daha renkli olduğu için bekârlığa veda partisi gibi istiyor ve Hint kıyafetlerini tercih ediyor.*” (KK8, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020) şeklinde ifade etmiştir. Yani kına konaklarında geleneksel, Osmanlı imgeleri bulunduran otantikleştirilmiş kına geceleriyle karşılık bulurken; modern de bekârlığa veda partileri ve Hint imgeleri taşıyan kına geceleriyle karşılık bulur. Konak işletmecilerinin

tecrübelerinden hareketle ifade ettikleri, bekârlığa veda partilerinin daha modern olduğu için gençler tarafından daha çok ilgi gördüğünü özetler niteliktedir. Ancak genç kuşağın özellikle ailelerin istekleri doğrultusunda kına yaptırdukları da görülmektedir. Ayrıca gelinlerin artık eskisi gibi ağlamak istemedikleri, gönüllerince eğlenmek istedikleri için bekârlığa veda partisi şeklinde eğlenceler düzenledikleri (KK11, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020), hatta hiç kına yaptırmak istemeyip sadece eğlence amaçlı bekârlığa veda partisi düzenleyenlerin olduğu da (KK9, Kişisel iletişim, 24 Haziran 2020) aktarılanlar arasındadır. Bu noktada geleneğin deneyimlenmesinde kuşaklar arası farklılıkların ortaya çıktığı, popüler kültürün etkisiyle yeni geleneklerin benimsendiği ya da var olanların değişikliğe uğratıldığı söylenebilir. Kısaca; medya ve popüler kültür gibi pek çok faktörün etkisiyle yeniden canlanan kına geceleri, konaklarda “modernleşme” sürecine sokulmuştur. Çoğu zaman gelenekle modernin birleşimi şeklinde nitelendirilen bu eğlenceler, bir önceki kuşağa duyulan saygının yanında geleneğin kutsiyeti ve aidiyeti, modernin ise popülaritesinin bir aradalığı olarak yorumlanabilir.

Sonuç

Hemen hemen tüm geçiş dönemi ritüelleri gibi kına gecelerinin de kentleşmeyle öncelikle ritüel mekânının değişime uğradığı söylenebilir. Bu değişimde iki önemli husus dikkat çekicidir: İlki kentleşmenin artmasıyla geleneksel mahalle yapısının yavaş yavaş ortadan kalkması, konut alanlarının apartman ve site tipi yerleşmelere dönüşmesidir. İkincisi ise kent mekânının dayattığı modern olma baskısının, geleneksel olanı kimi zaman yazılı kurullarla kimi zaman da toplumsal olarak dışlamasıdır. Kına konaklarında kına yapan kişilerin, bu ritüelleri önceden mahallelerinde, sokaklarında, kapılarının önünde yaptıklarını ama artık hem bu mekânların ortadan kalkması hem de yasak olması dolayısıyla (ya da kimseyi rahatsız etmemek için) konakları tercih ettiklerini söylemeleri bu değişimi gösterir. Kısaca modern kent mekânı, toplumun kültürel gereksinimlerini karşılayamamış yani kent ve modern yaşam biçimi ritüellerin mekânına doğrudan etki etmiştir. Ancak bu süreçlerden ritüelin sadece mekânı değil, içeriği ve işlevi de etkilenmiştir.

Hamamönü kına konaklarının müşterilerini “otantik bir ortamda geleneksel bir kına gecesi” deneyimine davet ederek kına geleneğini belirli konseptlerdeki paketler

hâlinde sunması, başka bir ifadeyle pazarlaması, geleneğin bir metaya dönüşme sürecine sokulduğunu göstermiştir. Geleneksel kültürde kolektif bir şekilde hazırlanan ve hayata geçirilen, yardımlaşma ve paylaşım üzerine kurulu kına gecesi, kentin getirdiği paylaşım ve iletişim kültürüne bağlı olarak, büyük oranda işletmeciler ve organizatörlerin eline bırakılmış, düğün sahipleri de dâhil herkes misafir konumuna getirilmiştir. Diğer taraftan; ilk açılan kına konağı da dâhil hemen hemen her konağın, Hamamönü'nün geleneksel mimarisini ve tarihî havasını da kullanarak, bu ritüeli otantikleştirme eğiliminde olduğu görülmüştür. Ayrıca müşteriye vaat edilen “otantik, nostaljik ve geleneksel” deneyimin imgeleri olarak karşımıza çıkan Osmanlı ve Hint imgelerinin, medya ve popüler kültürün halk kültürüne etkisinin bir sonucu olduğu söylenebilir.

Kına konaklarında yapılan uygulamaların, ritüelin işlevinde de değişikliklere neden olduğu, eğlence işlevinin ön plana çıktığı görülmüştür. İşletmeciler gösteriye yönelik pek çok uygulamayı da paketlerine dâhil ederek kına gecesini “bir gösteri” olarak müşterilerine sunmaktadır. Neredeyse kınanın yakılma anı haricinde misafirlerin hatta kimi zaman gelinin de izleyici konumunda kaldığı görülür. Bu durum; ritüellerin eğlence ve gösteri yönünün ağır basmasına, gelenekte olmayan pek çok yeni uygulamanın eklenmesine, var olanların da gösteriye yönelik değiştirilmesine neden olmuştur. Bu noktada da yeni kuşakların önceki kuşakların deneyimlerini de dikkate alarak, popüler kültürün de etkisiyle daha “modern” olarak nitelendirdikleri ritüeller benimsediklerini söylemek mümkündür. Yeniden hayata geçirme esnasında geleneğin sadece kılavuzluk edebileceğini dile getiren Shill'e atıfla belirtirsek, geleneksel kına geceleri, günümüz kentinde medya ve popüler kültürün etkisiyle tekrar gündeme gelen kına gecelerine kılavuzluk etmektedir. Yeni kuşaklar, modernleşmenin de etkisiyle “başka yaşam çizgileri” benimsemeleri dolayısıyla ya sadece eğlence amaçlı etkinlikler ya da aile büyüklerinin gönlü olsun diye içine kına yakma ritüelini de dâhil ettikleri bekârlığa veda partileri düzenlemeye başlamışlardır. Çünkü benimsenen yaşam tarzı, bekârlığa veda partilerini “modern” olarak yansıtmış ve yeni kuşakların benimsedikleri standartlara göre daha kabul edilebilir hâle gelmiştir. Ancak bu noktada dikkat çekici olan bir diğer husus, modern olarak sadece Batı'dan gelen bekârlığa veda partisinin değil Hint düğünlerinin de öne çıkmasıdır. Hint düğünleri müşteriler tarafından da daha



modern olduğu için tercih edilmektedir. Bunun sebebi de modernliğin popüler olanla eşdeğer tutulması şeklinde açıklamak mümkündür.

Özetlemek gerekirse; çalışma kapsamında ele alınan konaklardaki uygulamalar bağlamında değerlendirildiğinde kına gecesi ritüeli, kentleşmenin dikey mimari tasarımları, modernleşmenin kural ve yasaklarıyla önce mekânsal değişikliğe uğramış, sonra paylaşım ve aktarım ortamlarıyla anlamını kaybederek “popüler organizasyonlar” hâline gelmiş, sonrasında popüler kültür ve medyanın etkisiyle işlevini ve katılımı neredeyse tamamen kaybederek gösteriye dönüşmüş, hatta geleneksel ve modern arasında kalan ritüeller hâlini almıştır. Mekân, yaşam tarzı ve ilişki biçimlerinin değişimi; aktarımı mekân, iletişim ve tekrara bağlı ritüellerin dönüşmesi sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla Hamamönü kına konakları, geleneksel kına gecesini yaşatan/aktaran mekânlar olarak değil, geleneksel kına gecelerini kendine esin kaynağı olarak eğlence işlevinin ağır bastığı düğün öncesi organizasyonlara ev sahipliği yapan işletmeler olarak anılabilir. Diğer taraftan geleneklerin terk edilmesi, değişmesi ve dönüşmesinin yapılarında var olduğu göz önünde bulundurulsa dahi, kına konaklarında yapılan organizasyonların bu geleneği popüler hâle getirmesi haricinde anlamlı bir aktarım ve uygulamaya hizmet ettiklerini söylemek güçtür. Konakların geleneği yaşatan ve aktaran mekânlar olarak değerlendirilmesi geleneği ticarileştirmesi, metalaştırması, otantikleştirilmesi, seyirlik bir gösteriye çevirmesi yönleri dikkate alındığında genel itibarıyla mümkün değildir.

Kaynakça

- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (2005). *Popüler kültür ve iletişim*. (2. bs.). Ankara: Erk Yayınları.
- Altındağ Belediyesi Hamamönü Kına Konağı I. (2020). https://www.altindag.bel.tr/?utm_content=buffer8f21a&utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=buffer#!hamamkasi_kina_konagi_1 adresinden erişildi.
- Alver, K. (2007). *Siteril hayatlar, kentte mekânsal ayrışma ve güvenli siteler*. Ankara: Hece Yayınları.
- Ata Kına Konağı. (2019). <https://www.atakonagi.com/hamamonu-kina-gecesi-mekânlari/> adresinden erişildi.
- Ataman, S. Y. (1992). *Eski Türk düğünleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ayaz, B. (2015). Sağdıçlık ve yengelik. *Aile yazıları 8* içinde (s. 65-73). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Boratav, P. N. (2015). *100 soruda Türk folkloru*. (2. bs.) Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Bride Kına Konağı. (2020a). <https://dugun.com/kina-ve-bekârliga-veda-mekân/ankara/bride-kina-konagi> adresinden erişildi.
- Bride Kına Konağı. (2020b). Bride Kına Konağı Hamamönü [Reklam Broşürü]. Ankara.
- Büyükokutan Töret, A. (2015). Yengelik. *Aile yazıları 8* içinde (s. 73-79). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Büyükokutan Töret, A. (2017). Geleneksel Türk düğünlerinde “oyuna kaldırıcı kadınlar”: bireysel ve toplumsal işlevleri. *Turkish Studies*, 12(15), 161-174.
- Depeli, G. (2009). *Almanyalı Türklerde evlilik törenlerinin dönüşümü: kültürel bellek, aidiyet ve kimlik*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TDK. (2021). Yenge, kına yengesi. *Derleme Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Emiroğlu, K. (2020). Düğün. K. Emiroğlu ve S. Aydın (Ed.). *Antropoloji Sözlüğü* içinde (s. 335-336). İstanbul: İslık Yayınları.
- Ergun, P. (2010). Türk gelininin mitolojik göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 275-290.
- Ferhunde Hanım Kına Konağı. (2019). <https://ferhundehanim.com/kina-paketleri-ferhunde-hanim-kina-konagi/> adresinden erişildi.
- Giddens, A. (2014). *Modernliğin sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) (6. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gürbüz, H. (2015). Düğün. *Aile yazıları 8* içinde (s. 45-65). Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Gürçayır, S. (2013). *Resmî eğitim süreçlerinde gelenek aktarımı ve kadın: Ankara ve Trabzon Olgunlaşma Enstitüleri örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürçayır Teke, S. (2016). Değişen kültürel mekânlar, dönüşen gelenekler: Ankara’da Hıdırellez kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez şenlikleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 44-59.
- Gusfield, R. J. (2005). Toplumsal değişim araştırmalarında yersiz kutuplaşma: gelenek ve modernite. B. Canatan (Çev.). *Muhafazakâr Düşünce*, 3, 55-72.
- Honko, L. (2015). Ritüellerin oluşum süreci. (R. Ersoy, Çev.). M. Ö. Oğuz, S. Gürçayır Teke, S. Akkaya (Yay. Haz.) *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar 3* içinde (s. 199-212). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.



- Küçükbasmacı, G. (2018). Geleneğin icadında kadının rolü: mezuniyet kınası. M. Aça (Ed.), *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, 8-10 Kasım 2018* içinde (s. 208-216). İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Lefebvre, H. (2019). *Mekânın üretimi*. (I. Ergüden, Çev.). (5. bs.). İstanbul: Sel Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2007). Folklor ve kültürel mekân. *Millî Folklor Dergisi*, 76, 30-32.
- Oğuz, M. Ö. (2008). *Çağdaş kentten kültürel miras*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Oğuz, M. Ö. (2014). Çağdaş kentte bir yeniden canlandırma örneği: Çiğdem Günü. *Millî Folklor Dergisi*, 101, 25-39.
- Oğuz, M. Ö. (2019). *Paldır kültür kentleşmeler*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oktay, A. (2002). *Türkiye’de popüler kültür*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Orçan, M. (2014). *Osmanlı’dan günümüze modern Türk tüketim kültürü*. (3. bs.). Ankara: Harf Eğitim Yayınları.
- Ozan, M. (2011). Geçiş ritüelleri ve halk masalları. *Millî Folklor Dergisi*, 91, 72-84.
- Öğüt Eker, G. (1998). Türk kültürü içinde geleneksel Bolu evlenme âdetlerinin yeri. *Millî Folklor Dergisi*, 40, 15-30.
- Öğüt Eker, G. (2000). Türk düğün geleneği içinde Karakeçili Türk düğününün ritüel açıdan değerlendirilmesi. *Millî Folklor Dergisi*, 46, 92-100.
- Ölçer Özünel, E. (2011). Bize bir masal anlat İstanbul: masalını yitiren kent ve kültür erozyonu. *Folklor Edebiyat*, 65, 53-62.
- Ölçer Özünel, E. (2014). Kendini seyreden öteki: halk kültürü temsillerinde öz oryantalist yaklaşımlar. *Millî Folklor Dergisi*, 102, 5-16.
- Örnek, S. V. (2014). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Özbudun, S. (2020a). Gelenek. K. Emiroğlu ve S. Aydın (Ed.). *Antropoloji sözlüğü* içinde (s. 444-447). İstanbul: Işık Yayınları.
- Özbudun, S. (2020b). Rit. K. Emiroğlu ve S. Aydın (Ed.). *Antropoloji sözlüğü* içinde (s. 908-909). İstanbul: Işık Yayınları.
- Pişkin, H. N. (2016). Kına. *TDV İslâm Ansiklopedisi (C. EK-2)* içinde (s. 58-59). Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Rappaport, R. A. (2006). Ritüel. (K. Korkmaz, Çev.). M. Ö. Oğuz, M. Ekici, N. Özdemir, G. Öğüt Eker, S. Gürçayır Teke (Yay. Haz.), *Halk Biliminde kuramlar ve yaklaşımlar 1* içinde (s. 187-193). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Shils, E. (2003). Gelenek. *Doğu Batı Düşünce Dergisi (Modernliğin Gölgesinde Gelenek)*, 25, 101-134.
- Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme. B. Duru, A. Alkan (Der. ve Çev.). *20. yüzyıl kenti* içinde (s. 77-107). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Yılmaz, Ş. (2020). Kına gecesi ritüelinde anlamsal işleyiş: çağrışımlar, düşünüyapılar, dönüşümler. *Millî Folklor Dergisi*, 125, 163-176.